

## **Stentinget og omegn – fra sen Oldtid til Middelalder.**

*Referencer og noter vedr. Stentinget og omegn i det gamle Jerslev Herred*

## **Førord:**

Kilder og notater til inspiration for andre, for belysning af Stentinget og omegn samt den potentielle/hypotetiske lokalitet ”Vendsyssel”.

I 1989 blev jernalder- og vikingebopladsen Stentinget i Hellevad Sogn fundet, og Vendsyssel Historiske Museum foretog en udgravning i 1991. Fundet gav anledning til nye overvejelser omkring den historiske udvikling i Vendsyssel:

Hvad var baggrunden for en rig handels- og håndværkerplads i den sydlige midte af Vendsyssel, i god afstand til Limfjord og hav? Hvilken betydning og funktion havde den i Vendsyssel, og hvem sad med magten? Hvorfor forsvandt den igen, og i hvilken takt skete det?

Sådanne spørgsmål, lader sig naturligvis vanskeligt besvare pga. af det begrænsede historiske og arkæologiske kildemateriale.

Til hjælp herfor, er der her lavet et research på kilder til Hellevad Sogns og nabosognes ældre historie; dækkende germansk jernalder, vikingetiden samt middelalderen. Ved at samle historien fra flere sogne, fås et bedre overblik over forholdene, sydøstligt i det gamle Jerslev Herred.

Området er karakteriseret ved at have fungeret som et vejstræde til og fra det centrale Vendsyssel. Ved selvsyn kan man fortsat se denne strimmel af gammelt bondelandskab, klemmt mellem højdedraget Jyske Ås i øst og Ryå vådområdet med moser i vest. Flere steder i Hellevad sogn er det muligt at se udover alle tre landskabstyper fra et og samme sted.

Afslutningsvis ses på forholdene i det samlede Jerslev Herred, som udgjorde den sydlige rand af det høje centrale Vendsyssel, fra øst til vest.

Til oversigten har jeg tilføjet egne kommentarer med *kursiv skrift*, som naturligvis kan læses med forbehold.

Nørresundby, oktober 2017.

Jens Jørgen Ø. Kristensen

Født og opvokset i Kildedalsgaard, Hellevad Sogn.

## Indholdsfortegnelse:

<b>1. Stentinget, samt fund i nærområdet</b> .....	<b>5</b>
1.1 Stentinget (germansk jernalder og vikingetid - ca. 1100).....	5
1.2 Perspektivering af Stentinget og nærområdet.....	6
1.3 Voldene i Allerup Bakker (jernalder).....	8
1.4 Jernudvinding af myremalm nord for Stentinget (jernalder).....	8
1.5 Fund nord for Bredekær Præstegård (vikingetid / tidlig middelalder).....	9
<b>2. Porten mod syd og sydøst</b> .....	<b>10</b>
2.1 Passagen mellem Ryå og Jyske Ås.....	10
2.2 Vejstrædet mellem det centrale Vendsyssel og sydøst-kysten.....	10
2.3 Vejstrædet mellem det centrale Vendsyssel og Limfjorden ved Lindholm/Sundby.....	11
2.4 Jerslev Bro over Ryå.....	11
2.5 Et gammelt trafikknudepunkt og "gammel kongevej".....	12
<b>3. Byen eller lokaliteten "Vendsyssel"</b> .....	<b>13</b>
3.1 Vendsyssel ifølge Adam af Bremen.....	13
3.2 De ældste kirker, deres beliggenhed og skytshelgener:.....	14
3.3 Vendsyssel ifølge Ælnoth's krønike.....	15
3.4 Claudius Clavus' kort med byen "Vendisiel Civitas".....	16
3.5 Et muligt ekko af stedsnavnet Vendsyssel.....	16
3.6 Gamle kort med byen eller lokaliteten "Vendsyssel".....	17
3.7 Jonas Koldingensis' omtale af byen "Vensilia".....	19
3.8 Peder Reesen's beskrivelse af byen "Vensalia".....	20
<b>4. Hallund Sogn (Sct. Oluf)</b> .....	<b>21</b>
4.1 Hallund Kirke (Sct. Oluf), en romansk granitkvadrestenskirke:.....	21
4.2 Bispestolens ejendom.....	21
4.3 Kjelds Grav.....	22
<b>5. Hellevad Sogn (Sct. Nicolaus)</b> .....	<b>24</b>
5.1 Hellevad Kirke (Sct. Nicolaus), en romansk granitkvadrestenskirke:.....	24
5.2 Sct. Nikolaj kilde i Røgelhede og Sct. Nicolaus kilde nord for Hellevad kirke:.....	24
5.3 Hellevad Kirke, et "spedalskhedsvindue" (tidlig middelalder):.....	25
5.4 Hellevad Kirke, en "korsfarersten" / romansk ligsten (tidlig middelalder):.....	26
5.5 Hellevad Kirke, Døbefonten (tidlig middelalder):.....	27
5.6 Hellevad Kirke, en "romansk" ligsten:.....	28
5.7 Hellevad Sogn, ejendomme og stedsnavne (senmiddelalderen):.....	28
<b>6. Hundslund Sogn (Sct. Clements)</b> .....	<b>30</b>
6.1 Gammel Kirk (Sct. Clements), en romansk granitkvadrestenskirke.....	30
6.2 Thuristhorp, Kong Valdemars jordebog (1231).....	30
6.3 Skattefund i Thorup (ca. 1288).....	31
6.4 Trugot dræbt på Erik Menveds tid (1286-1313).....	31
6.5 Hundslund Benediktiner nonnekloster.....	32
6.6 Hundslund marked / Roldalsmarked.....	33
6.7 Den forsvundne landsby og pesten (senmiddelalderen).....	33
<b>7. Jerslev Herred</b> .....	<b>34</b>
7.1 Herredet på den sydlige rand af det høje centrale Vendsyssel.....	34
7.2 Thise og Vrensted sogne, vest i Jerslev Herred.....	35
7.3 Herredsnavnet Jerslev ("Jarlslef", 1231).....	36
7.4 Kontrol over herred og hele det centrale Vendsyssel.....	37
7.5 Snekkelokalteter og leding.....	37
7.6 Kystborge ved Østkysten og Limfjorden.....	37
<b>8. Vendsyssel og bispedømmet nordenfjords</b> .....	<b>39</b>
8.1 Vendsyssel ifølge Adam af Bremen.....	39
8.2 Vendsyssel ifølge Ælnoth's krønike.....	39
8.3 De tidligste bisper relateret til stedsnavnet Vendsyssel.....	40
8.4 Bispens relation til naboherredet Børglum (1060-?).....	41
8.5 Bygde-funktioner relateret til "Vendsyssel" og "Vendelbo".....	43

<b>Appendiks A: De ældste tider i nærområdet af Stentinget.....</b>	<b>44</b>
A.1 Flinteredskaber og Uroksehorn (jægerstenalder):.....	44
A.2 Hjemmesiden "Fund og Fortidsminder":.....	44
A.3 Gravhøje og langdysser (bondestenalder og bronzealder): .....	44
A.4 Ældre jernalder:.....	45

# 1. Stentinget, samt fund i nærområdet

## 1.1 Stentinget (germansk jernalder og vikingetid - ca. 1100)

SKALK nr. 4 1992  
Side 1-9, Torben Nilsson

KUML 1990. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, 1992.  
Side 119-132: Stentinget – En indlandsbebyggelse med handel og håndværk fra yngre jernalder og vikingetid, Torben Nilsson.

Vendsyssel Nu & Da 1991-1993 – nr. 14  
Vendsyssel Historiske Museum, 1994.  
Side 64-77: Stentinget - en indlandsbebyggelse med handel og håndværk fra germansk jernalder og vikingetid, Torben Nilsson.

Vendsyssel Nu og Da 1998-99.  
Side 28-31: Vikingernes jagt fugle. Af Torben Nilsson.

Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”: <http://www.dkconline.dk/>  
Søgning, topografisk: For Stentinget indtast sted nr. 100205 og Sb nr. 170. Indeholder oversigt med øvrige Sb numre, som angår lokaliteten.  
Klik på kort. Klik på ”ortofotos” (luftfoto).

Fredningsforslag: Stentinget – Byrhøj, okt. 1991. J.nr. 8-70-52-0-807-1-91.  
Dronninglund Kommune, Nordjyllands Amt, Skov og naturstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening.

En tabt fortid eller beskyttet kulturarv? – De truede bebyggelser fra jernalder og vikingetid, 500 f.Kr. – 1000 e.Kr.  
Af Lars Jørgensen, Nationalmuseet.  
Problematikken med den fortsatte reduktion af kulturlag, som følge af den stadig øgede pløjedybde.  
Side 69: Udsnit af fund fra Stentinget.

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.  
Side 47-50 og 55.

Vejviser til Danmarks Oldtid. Ingrid Falktoft Andersen, 1994.  
Nordjyllands Amt, lokalitet nr. 49: Lindholm Høje og i forlængelse heraf Stentinget, side 195-196.

Fortidsminder i Danmark, Henning Dehn-Nielsen, Sesam 1999.  
Side 18N-20: Kort om tese vedr. byen Vendila, Stentinget i forlængelse af Lindholm Høje.

Arkæologiens Nordjylland, 2003.  
Kort nævnt i denne rejseguide, side 32, 66 og 68.

Nye fund fra ”detektorrally 2015, 2016 og 2017”, afholdt ved Stentinget.

## 1.2 Perspektivering af Stentinget og nærområdet

”Centralboplads” eller stormandsgård med håndværk, handel og regional magt:

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 200 f.Kr. – 700 e.Kr., bind 2 (2. udgave)  
Gyldendal og Politikken, 2002.

Side 357-358 Stentinget.

Side 343: Guldgubber og Stentinget.

Side 348: Førkristne hellignavne og kultsteder, herunder Hellum i Vendsyssel.

Side 339-374: Før vikingerne.

Danmarks Oldtid, Yngre Jernalder og Vikingetid

Jørgen Jensen, Gyldendal, 2004

Side 180-181 og 326. Beskrivelse af ”centralboplads”, herunder Stentinget.

Side 230: Fund af guldgubber i Skandinavien, Stentinget markeret på kort.

KUML 2006, side 205-237: Danerne og det danske kongeriges opkomst.

Side 227: Figur 7 med skitse af tre hypotetiske faser som sydsandinaviske samfund har gennemløbet på vejen mod et kongerige. Stentinget nævnt i midterste fase.

KUML 2008, side 101-138: Detektorfund og bebyggelse. Det østlige Limfjordsområde i yngre jernalder og vikingetid.

Side 133: En perspektivering af den rige indlandslokalitet Stentinget i forhold til kystlokaliteterne ved den østlige Limfjord.

*De arkæologiske udgravninger ved Stentinget i 1991, var alene små forundersøgelser, som opfølgning på de mange spændende detektorfund (mindre end 1 % af det 0,5 km<sup>2</sup> store område blev således udgravet). Siden hen er der rundt i Sydsandinavien fundet mange lignende pladser, og det samlede kendskab til sådanne pladser er øget betragteligt. Tager man erfaringerne derfra, kan Stentinget meget vel være en stormandsgård med regional magt og kult, og med tilknyttet håndværk og handel.*

Den store og højt beliggende høj midt på bebyggelsen hedder i dag Byrhøj. Navnet tolkes som ”Bygdehøj”, og Byrhøj gav i første omgang navn til den nyfundne plads i 1989. Desværre er højen meget ødelagt af grusgravning.

Hedensk kult i relation til Stentinget?

Der er fundet en enkelt ”guldgubbe” ved Stentinget. Guldgubber stammer fra yngre germansk jernalder, og findes oftest i sammenhæng med magt- og kult-centre.

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 200 f.Kr. – 700 e.Kr., bind 2 (2. udgave)

Gyldendal og Politikken, 2002.

Side 343: Guldgubber og Stentinget.

Danmarks Oldtid, Yngre Jernalder og Vikingetid

Jørgen Jensen, Gyldendal, 2004

Side 230: Fund af guldgubber i Skandinavien, Stentinget markeret på kort.

SKALK nr. 1 1995.

Side 10-13: Gubber og Granater. Af Lars Lundqvist. En præsentation af Slöinge i Halland. Herunder hvorledes guldgubber og granatsten fordeler sig i Skandinavien.

SKALK nr. 2 1999.

Side 11-14: Tordengudens tegn. Af Claus Kjeld Jensen. Beskrivelse af Torshamre i Danmark.

Torshamre og kors er fundet side om side, og vidner om en jævn overgang fra hedensk til kristen tid. Bebyggelsen ved Stentinget lever videre ind i ældre middelalder, for så at forsvinde omkring 1100.

SKALK nr. 5 2004.

Side 20-28, Christian Adamsen: På den anden side. Gravpladser på den anden side af å og bæk, samt "Gjallarbro" over til dødsriget, overens med nordisk mytologi.

Side 26: Stentinget, med forslag om gravplads sydvest for Møllebækken.

Fra Stentinget har der i historisk tid været en tørskoet vej tværs over det store lave område, mod Tangelbjerg. Syd for denne vej og sydvest for Møllebækken og Stentinget, ligger Bredkær Mose. Denne omtales i 1600-tallet som "Dysmosen". Mosen kan derfor meget vel have haft navn efter den nu slettede stendysse nord for mosen:

Den Danske Atlas, Tomus V, bind 1, Erik Pontoppidan, København 1769.

Side 291: "På Kiersgaards Mark er en stor Steendys kaldet Steen-Tinget".

Klokkerholm i 100 år. Af Aksel Kristensen, udgivet 1998 af Lokalhistorisk Arkiv for Hellevad og Ørum Sogne. Side 14: Dysmosen (omtalt i 1600-tallet).

*Vejen tværs over, mellem Stentinget og Tangelbjerg, er blevet brugt helt op i vor tid. Et kig på de geodætiske kort kan anbefales. Landskabet forstyrres i dag delvis af banelegemet, bygget i starten af 1920'erne.*

*Såfremt den store stendysse "Stentinget" har været tingsted, som navnet tilsiger, kan en "Gjallerbro" over Møllebækken og Dysmosen tillige have været scene for rettergang og dødsstraf.*

*I den nordiske mytologi var Odin den mægtigste af guderne, herunder dødsguden og guden for kamp og sejr. Odin var særligt tilknyttet den herskende klasse. Et smykke med Valkyrier er fundet på pladsen. Valkyrier hentede og opvartede de faldne krigere, og hører til i Valhal; kaldes også for "Odins diser".*

Nordiske Guder og Helte. Af Anders Bæksted. Politikens Forlag, 2001.

Side 102-126: Odin.

Side 109 og 160: Valkyrier.

### Hedensk kult i relation til Hellum og Voldene?

SKALK nr. 1 1998.

Side 15-27: Danske stednavne der muligvis kan relateres til gudenavne og helligdomme i hedensk tid. Af Harald Andersen.

Side 23: Hellum i Vendsyssel.

Side 27: Arbejdshypotese: Nogle af oldtidens "tilflugtsborge" med beskedne volde og grave er måske hellige lunde.

*Voldene i Allerup kan evt. underkastes den alternative arbejdshypotese, som Harald Andersen foreslog i SKALK. Som udgangspunkt er det dog fortsat et voldanlæg fra oldtiden.*

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 200 f.Kr. – 700 e.Kr., bind 2 (2. udgave)

Gyldendal og Politikken, 2002.

Side 348: Førkristne hellignavne og kultsteder, herunder Hellum i Vendsyssel.

*Hellum Sogn og by ligger nord for Stentinget og Hellevad Sogn. Eggen omkring Stentinget kan tænkes at have rummet en klynge af kultsteder i germansk jernalder og vikingetid. Forhold som er set andre steder, hvor det mest kendte sted er Gudme-Lundeborg på Fyn (og hvor der også er fundet guldgubber).*

### **1.3 Voldene i Allerup Bakker (jernalder)**

I kanten af Jyske Ås ligger et større voldanlæg, kun få kilometre øst for Stentinget.

Vendsyssel Årbog 1958-59.

Fra museernes arbejdsmark, s. 117-118: Kort omtale af Nationalmuseets undersøgelse og opmåling ved H. Stiesdal og Vilhelm La Cour.

Danske voldsteder, Fra oldtid og middelalder. Hjørring Amt.

Vilhelm La Cour og Hans Stiesdal, 1963.

Side 10: Voldene kort beskrevet som type af voldsted.

Side 147-156: ”Voldene” i Allerup Bakker. En grundig beskrivelse, specielt fra undersøgelserne i 1958 og 1962. Voldene er beskrevet som hørende til oldtiden. Funktion og alder fortsat ukendt, men der blev fundet et skår som med stor usikkerhed blev dateret til sen jernalder. Ud fra pollenanalyse blev anlægget skønnet til at stamme fra mellem ca. 400 og ca. 800.

Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”: <http://www.dkconline.dk/>

Søgning, topografisk: For Voldene indtast sted nr. 100205 og Sb nr. 130. Se kort.

*Desværre ikke opdateret mht. Nationalmuseets undersøgelser i 1958.*

SKALK nr. 1 1992.

Side 19-30: De glemte borge. Af Harald Andersen.

Side 23-24: Voldene i Hellevad Sogn.

Fortidsminder i Danmark, Henning Dehn-Nielsen, Sesam 1999.

Side 25-26: Den bedste helhedsbeskrivelse af Voldene. Anlæg dateret til mellem 400 og 800 e.kr. men med stor usikker.

Voldsteder i Danmark. En vejviser. Jylland 1. 1999. Voldene kort nævnt.

Arkæologiens Nordjylland, 2003. En vejviser / rejseguide.

Voldene kort nævnt, side 33, 66 og 68.

### **1.4 Jernudvinding af myremalm nord for Stentinget (jernalder)**

Spor af jernudvinding er tidligere fundet ved Røgelhede Station, umiddelbar nord for Stentinget.

Fundet i forbindelse med bygningen af stationen, senest 1924.

Jysk Jærn, undersøgelser vedrørende den gamle Jærnudvinding af Myremalm. Af Rasmus Mortensen. 1938.



S. 162: Under udgravning til jernbanestation fandtes en smelteovn med trækul og slagger i temmelig betydeligt antal. Beliggenhed ved vestsiden af stationspladsen.

S. 102-113: Beskrivelse af myremalm, trækul og arbejdsmetode.

*Myremalm findes i skråninger ned mod mose og eng. De samme jernoxider i form af okker ses i vandløb, hvilket da også er tilfældet for de lokale bække.*

*Trækul er en forudsætning for at nå den nødvendige forarbejdningsstemperatur. Træ som ressource og kulsvierarbejde har gennem alle tider været knyttet til den nær liggende Jyske Ås. Mange vidnesbyrd derom findes.*

Generel litteratur:

Danmarks Oldtid, Ældre jernalder 500 f.kr. – 400 e.kr. bind 3, Jørgen Jensen

Side 412-418: Jernudvinding. En beskrivelse af ovne, processen og sporene deraf.

### **1.5 Fund nord for Bredkær Præstegård (vikingetid / tidlig middelalder)**

Ca. en kilometer syd for Stentinget blev der i 1945 gjort fund fra vikingetiden, som i dag dog forekommer noget uklare.

Museumsinspektør P.Glob fra Nationalmuseet undersøgte i 1945 et fund nord for præstegården. Fandt et hestehoved, et bygningsfundament i kampesten samt en ”fortøjningspæl”. Glob fremkom med en formodning, om at vikingerne kunne sejle fra Limfjorden op til denne borg, og at hesten kunne være et offer til guderne.

Vikingerne landede i Hellevad præstegårdshave for 1000 år siden. Side 154-155 i Glimt 2 af Østsvendssels lokalhistorie, ved Elmer Dalsgaard, 1992.

Side 154: Beskrivelse af P.Glob’s fund og vurdering.

Vendsyssel Tidende 09.07.1972: Her sejlede vikingerne, Pastor C.V. Nielsen fortæller om den forsvundne mølledam, vikinger der sejlede op til præstegården, korfarerstenen og helligkilde.

Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”: <http://www.dkconline.dk/>

Søgning, topografisk: For fund i præstegården, indtast sted nr. 100205 og Sb nr. 151. ”Grube med brandlag og hesteskelet”. Se kort.

*P. Glob’s formodninger om sejlads er i dag forladt, og sorteret fra i ovennævnte dataregister. Fundet af kampestens bygningsfundament og ”fortøjningspæl” er imidlertid også sorteret fra / ikke nævnt.*

Fundet blev gjort på randen til den nordvest for liggende Bredkær Mose (”Dysmosen” i 1600-tallet).

*Med handelspladsen Stentinget og vejstrædet inde i billedet, kan det noget mystiske fund måske ses i et nyt lys.*

## 2. Porten mod syd og sydøst

Stentingets geografiske og trafikale placering i relation til det samlede Vendsyssel i ældre tid.

### 2.1 Passagen mellem Ryå og Jyske Ås

De ældste veje til og fra det centrale Vendsyssel, gik via passagen mellem Ryå vådområdet i vest og Jyske Ås i øst. Passagen udgøres primært af Hallund og Hellevad Sogne, hvilket gør disse sogne særlig interessante.

De ældre lokalhistorikere fremhævede dette, ud fra deres iagttagelser af landskab, gamle vejforløb, hulveje, kirker og fortidsminder. Dels hvad de så, men også hvad de intuitivt fornemmede. Fundet af Stentinget midt i passagen mellem Ryå og Jyske Ås, blev den helt store bekræftelse herpå.

Mod nord åbner det øvrige Vendsyssel sig. Mod syd har der været vejstræder mod ”Østerhavet” og Limfjorden (Lindholm Høje / Sundby / Aalborg). Disse vejstræder har antageligt som hærvejen bestået af flere parallelle veje med et indbydes fletværk.

Appendiks A angiver kilder til de ældste tider i Hellevad Sogn og nabosogne.

### 2.2 Vejstrædet mellem det centrale Vendsyssel og sydøst-kysten

Denne vej til østkystens flade sandstrande og å-udløb, fulgte blot vandskellet ud til nærmeste kyst, og må være ældgammel. Ved østkysten er der således funder en guldhalsring ved Aså og en guldarmring ved Melholt, endda fra tiden før aktiviteterne på Stentinget var højest.

Vendsysselske Aarbøger 1923

Side 97-118: Studier over Vejenes Udvikling i Vendsyssel i Oldtiden, af Professor J.T. Lundbye.

Side 102-103: Høj-rækker og vejforløb gennem Hallund, Kølskegaard, Kløkkerholm, Allerup, mod østkysten. Foto af hulvej ved Nordre Landvad, øst i Hellevad Sogn.

Vendsysselske Veje, Fra Middelalder til ca. 1850, historisk-topografiske studier, C. Klitgaard, 1936.

Side 25: Vejforbindelsen Hallund By / Kølske Mølle, Korslund, Kærsgaard, Hellevad By og Landvad til Østvendsyssels skovegne og Østerhav. (Foto s. 143: Hulvej ved Nørre Landvad).

I middelalderen lå der tre romanske granitkvadrestenkirker på linie langs ruten: Hallund Kirke, Hellevad Kirke og Gl. Kirke. Ved at skelne mellem granitkirker og yngre teglstenskirker fremstår det gamle vejforløb tydeligere. Dette gik nord om kirkerne, og kirkerne ligger tæt på, hvor veje fra syd løber sammen med eller krydser omtalte vejforløb.

I den ældre middelalder kommer Hundslund Kloster tillige til at ligge på vejstrædet; tættere på østkysten, i passagen østud mellem Jyske Ås og Gerå'en.

En gren på vejforløbet, har gået over Hellum-Allerup-Thorup, i kanten af Jyske Ås.

## **2.3 Vejstrædet mellem det centrale Vendsyssel og Limfjorden ved Lindholm/Sundby**

Umiddelbart nord for Stentinget skilles ældgamle veje mod hhv. østkysten og Limfjorden. Et vejforløb gik mod syd forbi Hellevad kirke og videre sydpå ad flere forskellige mulige ruter. Der være sig over Glinvad sydligt i sognet eller sydvest via Ørum.

Fra Hallund har turen ligeledes kunnet gå direkte mod syd over Tveden og Ørum, videre mod Hammer Bakker. Fra Øster Brønderslev har turen mod Tveden kunnet gå syd om Hallund, via den gamle præstegård Hedegård i Hallund Sogn. Beliggende midt mellem Hebbelstrup og Hallund.

Østfra, har veje fra østkysten og Hundslund gået over Gl. Kirk og videre gennem Ørum Sogn sydpå.

Mens de gamle vejforløb kan følges nogenlunde det første stykke sydpå, er det derimod meget vanskeligt at følge dem i de lave områder mellem Jerslev og Kær Herreder. De har dog alle gået via den sydlige del af Ørum Sogn, og videre mod Hammer Bakker, hvor Hammer Kirke kunne være et punkt på ruten. Herfra gennem eller rundt om bakkerne, og videre sydpå mod Hvorup og Lindholm / Sundby.

Vendsysselske Veje, Fra Middelalder til ca. 1850, historisk-topografiske studier, C. Klitgaard, 1936.  
Side 131: Kort over veje i syd og midt Vendsyssel.  
Side 7 ff: Hulveje gennem Hammer Bakker. Fotos s. 135-137.

## **2.4 Jerslev Bro over Ryå**

Vendsysselske Veje, Fra Middelalder til ca. 1850, historisk-topografiske studier, C. Klitgaard, 1936.  
Side 15-24: Jerslev Bro (nævnt første gang 1440) over Ryå, var en kongelig bro, hvortil Jerslev Herred betalte brokorn. Vejforgrening nordpå. Den østligste gik mod Hallund og Kølskegaard.

*Broen er givet vis ældre end 1440, men næppe fra ældre middelalder, da der ikke findes romanske granit- eller teglstenskirker i tilknytning til vejforbindelsen.*

*Midt i middelalderen, under Valdemar Atterdags genrejsning af Danmark, blev der lagt vægt på brobyggeri i Danmark, og broen kan meget vel være fra denne periode. Vejforlægningen vestpå, startede helt i syd ved herredsgænsen, hvor trafikken nu gik vest om Ørum Mose, frem for øst om denne.*

*Ved etableringen af Jerslev Bro, opstod der et nyt vejknudepunkt ved Hvilshøj, nord for Ryå. Den østlige forgrening herfra gik op til Hallund og koblede sig her på det gamle vejknudepunkt. Den vestlige forgrening gav en ny og mere direkte vej fra Aalborg-Sundby til en stor del af Vendsyssel. Jerslev Bro var en vanskelig og ressourcekrævende konstruktion, hvilket der findes mange vidnesbyrd om.*

*Den ny og mere direkte vej til Aalborg, er et udtryk for byens voksende og efterhånden dominerende betydning for handel og administration. Betydningen af de ældgamle vejforløb tættere på vandskel, reduceredes. Det samme gælder handel og trafik via den sydlige østkyst af Vendsyssel. Trafikken var dermed ikke længere koncentreret op gennem passagen mellem Ryå og Jyske Ås.*

Hensigten med dette skrift er, at belyse forholdene før denne ændring i den regionale infrastruktur.

## **2.5 Et gammelt trafikknudepunkt og "gammel kongevej"**

Vendsysselske Veje, Fra Middelalder til ca. 1850, historisk-topografiske studier, C. Klitgaard, 1936.

Side 7-59: Sundby – Hjørring – Skagen – Fladstrand.

Side 24: Hvilshøjgaard - Hallund - Skæve Bro:

Side 24Ø: "Ved Hvilshøjgaard spaltede adelvejen sig i to grene. Den ene førte mod nordøst over Vadet, Hollensted og vistnok øst om Hallund Kirke og By til Kølskegaard, hvor vejen atter forgrenede sig i en mod nord over Skarnvad til Jerslev By, hvilken vej af beboerne endnu kaldes "gammel kongevej", og en mod nordøst til Nakkebjerg (Nokkebjerg) i Hellum Sogn og videre til Fejborg på Jyske Ås og øster ad til Skæve Bro, hvor den førte ud af Jerslev Herred til Dyvad (Dybvad) og Sæby i Børglum Herred."

Side 24N: "men ved år 1700, da den østre landevej gennem Vendsyssel var blevet indrettet, tabte vejen Sundby-Jerslev Bro-Nakkebjerg-Sæby sikkert en stor del af sin betydning for den gennemgående trafik til Sæby-Fladstrand."

Side 25Ø: "1791 gik hovedvejen fra Hvilshøjgaard over Hebbelstrup, vest om Hallund til Kølskegaard"

Side 25Ø: "Fra Hallund By var der vej mod vest til Øster Brønderslev (kirke- og tingvej) og mod øst forbi Korslund, Kærsgaard, Klokkeholm, Hellevad By og Landvad til Østvendsyssels skovegne og Østerhav." Foto s. 143: Hulvej ved Nørre Landvad.

*Ved Hallund og "Kølske" har der således været et vejknudepunkt, umiddelbart norden for Ryå. Vejene forgrenede sig ud i det øvre Vendsyssel:*

- *Mod nordøst til Sæby og den nordlige østkyst*
- *Mod nordnordvest til Jerslev og videre mod Hjørring og det nordvestlige Vendsyssel*
- *Mod vest til Øster Brønderslev, og det vestlige Vendsyssel*

*Fra syd kom vejene:*

- *Fra sydøst og Østkysten via Hundslund, Thorup, Landvad, Hellevad. Krydsede Ryå ved Hallund By eller ved Kølske Mølle.*
- *Fra syd via Ørum og Hellevad Sogne i nævnte rækkefølge. Krydsede Ryå som ovenfor.*
- *Fra syd via Ørum Sogn. Krydsede Ryå ved Tveden.*
- *Fra sydvest via Jerslev Bro og Hvilshøj.*

*Hallund-Hellevad ligner et gammelt trafikknudepunkt og som værende et oplagt samlingspunkt til og fra det centrale Vendsyssel. Har tillige lagt hensigtsmæssigt for et hvil og stop efter en dagsrejse gennem Vendsyssel, og yderligere en dags rejse i vente.*

### 3. Byen eller lokaliteten ”Vendsyssel”

I forbindelse med de arkæologiske udgravninger på Lindholm Høje og senere ved Stentinget blev de gamle efterretninger om byen eller lokaliteten ”Vendsyssel” beskrevet:

SKALK nr. 3 1958, Side 22-29: Vendila, af Thorkil Ramskou. Foreslår at bebyggelsen på Lindholm Høje er den gamle bispestad Vendel. En god beskrivelse af de ældste kilder vedr. bispesædet.

SKALK nr. 4 1992, Side 1 og 7-9: Stentinget, af Torben Nilsson. Foreslår muligheden for at Stentinget kan være byen ”Vendsyssel”, Adam af Bremens Vendila.

*Beliggenheden af dette ”Vendsyssel” stemmer godt overens med det sidst fundne Stentinget eller nabolaget deraf. En tese kan således være, at Stentinget og nærområdet oprindeligt har haft magt- og kult-funktioner i forhold til hele bygden Vendila. Dernæst at nogle af disse funktioner og traditioner fortsatte ind i den kristne middelalder, bærende bygde-navnet.*

De gamle efterretninger vil her blive præsenteret nærmere, og samtidig evalueret ud fra ovennævnte tese.

Det tidlige bispedømme og de tidligste bisper relateres således til ”Vendsyssel”. Bispedømmet og bispesædet som institution behandles dog først senere i kap. 8.

#### 3.1 Vendsyssel ifølge Adam af Bremen

Adam af Bremens krønike (ca. 1070), oversat og kommenteret af Allan A. Lund, Wormianum 2000. Her en liste med de mange steder, hvor Vendsyssel / Wendila omtales.

Tredje bog, kap. 77:

”Ærkebiskoppen indviede adskillige til hedningemissionen ..... Han indsatte ni i Danien, nemlig Ratolf i Sleswich by, Odda i Ripa by, Christian i Arhus by, Heribert i Wibergh by, munken Magnus og Albric på øen Wendila.”

Skolion 93: Magnus blev efterfulgt af Albric.

Fjerde bog, kap. 1:

”Men hvis man rejser den lige vej fra Sliaswig til Alaburg, er det en fem til syv dages rejse. Det var Kejser Ottos marchrute helt op til det sted i det yderste Wendila, hvor man når til det farvand, som den dag i dag kaldes Ottinsand efter kongens sejr. Judland er bredest ved Egdore. Derfra snævrer landet langsomt ind ligesom en tunge til den spids, som hedder Wendila, hvor Judland ender. Herfra er overfarten til Nordmannien kortest.”

Skolion 102: Midt mellem Arhus og Wendila er Wiberg beliggende.

Fjerde bog, kap. 2:

”For da biskop Wal døde, delte man – med ærkebiskoppens tilladelse – hans stift i fire bispesæder. Ærkebiskoppen indsatte da Oddo i Ripa, Christian i Arhusan, Heribert i Wiberg og Magnus i Wendila.

Skolion 104: Øen Wendila er delt i tre og ligger der, hvor det østre hav løber ud i Oceanet.

Skolion 105: Den første biskop i Wendila var munken Magnus, den anden Albric.

Da sidstnævnte (af de jyske bisper = Magnus) led skibbrud på Albien på vej hjemad efter sin ordination, lod han ham erstatte af Albric. Nævnte fire biskopper modtog ved samme lejlighed Ripa stift som gave af kong Svein.

Fjerde bog, kap. 4:

”Fun er en ret anselig ø, beliggende i indsejlingen til Barbarhavet bag den ø, som hedder Wendila. Øen ligger tæt op til det landområde, der hedder Judland ...”.

Fjerde bog, kap. 5:

”Seland, der ligger lige langt fra Fun og Sconien, kan man rejse tværs igennem på et døgn. Vest for denne ligger Judland, Arhusan, Alaburg og Wendila.

Fjerde bog, kap. 11:

”... ved munden til den havbugt, hvis indgang fra Oceanet – mellem Aaburg [eller Wendila, Daniens forbjerg] og Nordmanniens fjelde – er så smal, at selv små fartøjer kan krydse den på et døgn.”

Fjerde bog, kap. 16:

”I denne havbugt er der mange øer, som alle hører ind under danerne, eller sweonerne, men også slaverne besidder nogle af dem. Den første af dem, Wendila, ligger ved indsejlingen til dette farvand. Den anden er Morse, den tredje Thud – i kort indbyrdes afstand.”

Fjerde bog, kap. 33:

Rejseruten til Olaf den helliges grav i Tronhjem: ”Hvis man indskiber sig i Alaburg eller Wendila i danernes land, kan man sejle til byen Wig i Normannien på kun en dag.”

Anden bog, kap. 49:

Odinkar den Yngre, biskop af Ribe: Skolion 35: ”Odinkar var søn af Toke, hertugen af Winland, og hade sæde i Ripa. For en tredjedel af Winland skal have udgjort hans fædrene arv”. Oversætterens note: Læsemåden ”Winlandensis er ikke forståelig. Der er muligvis tale om en forvanskning af ”Wendilenses”, dvs. ”fra Vendel”.

Den tidligere og meget anvendte oversættelse, kan alternativt benyttes:

Adam af Bremen, De Hamborgsske Ærkebispers Historie, oversat af Carsten L. Henrichsen, København 1930.

*I de fleste tilfælde fremstår Wendila som øen, landskabet og bispedømmet Vendsyssel. I nogle sammenhænge kan navnet dog også læses som en by eller et udskibningssted.*

*I Slesvig har vi på samme vis et landskabsnavn, som lægger navn til hele bispedømmet. I Slesvig gav landskabet imidlertid også navn til den ny by og bispestad nord for Hedeby. Lignende forhold kan have været undervejs i Vendsyssel.*

*Wendila sættes i sammenhæng med Fyn, Sjælland samt til Wig i Norge. Dette indikerer en trafik via østkysten, mellem Vendsyssel og de danske og norske områder rundt om Kattegat og Oslofjorden. Ligeledes fås en indikation af trafik gennem Vendsyssel, mellem Jylland/Aalborg og Norge/Wig. Et alternativ til, at sejle hele vejen mellem Aalborg og Norge. Muligheden for at benytte sig af østkysten og Læsø, har under alle omstændigheder været til stede.*

### **3.2 De ældste kirker, deres beliggenhed og skytshelgener:**

Når man i den tidlige middelalder kom til det høje centrale Vendsyssel, fra Limfjorden ved Aalborg eller fra den sydlige østkyst, var de tre første romanske granitkvadrestenskirker, som man mødte, følgende:

Sct. Clements (Gl. Kirk, Thorup)

Sct. Nicolaj (Hellevad Kirke),  
Sct. Oluf (Hallund Kirke),

De tre helgennavne er de samme tre, som man mødte i stiftsbyen Århus i den tidligste middelalder. (Vikingernes Aros, Moesgård Museum 2005, side 17).

De to ældste i Århus er Sct. Nicolaj og Sct. Oluf, liggende udenfor for den befæstede handelsby. I Vendsyssel ligger de samme to hhv. syd og vest for Stentinget, der forsvandt o. 1100.

Sct. Clements kirker er et lidt yngre 1100-tals fænomen. I Århus er det den nye domkirke, der placeres inden for volden. I Vendsyssel ligger Sct. Clements nærmest på kysten; *måske som en tilpasning til de nye tider.*

*En tese kan derfor være, der her er tale om lokaliteten "Vendsyssel".*

De tre kirker og tilhørende sogne beskrives efterfølgende mere detaljeret i kap. 4-6.

### **3.3 Vendsyssel ifølge Ælnoth's krønike**

Ælnoth's krønike (ca. 1120), oversat af Erling Albrechtsen, Odense Universitetsforlag 1984. Beretter om oprøret mod Knud den Hellige i 1086.

Side 60: Kongen drager til Vendsyssel. "Efter at kongen i de sydlige egne hinsides (nord for) den strøm som hedder Lime, havde udført de sædvanlige kongelige hverv, drog han til det kystområde, som på dansk hedder Vendle, hvilket på dansk betyder "det der vender sig", og der besluttede at tage ophold på den kongsgård, som efter en fordums dronning på det sted, Burlina, men nu med ændret vokal hedder Børglum, og at hvile nogen tid der med den kongelige hird, og han bød samtidig kongsbryderne at tilrettelægge og forfølge retssagerne. Ophidsede ved hans komme flokkedes både ædelbårne og almue til deres rådsmøder og ildnede hinanden op ....".

*De sydligste egne "hensides den strøm som hedder Lime" må være Kær Herred. Det lavtliggende landskab er kun afbrudt af bakkeøerne med Lindholm/Sundby og Vester-/Østerhassing samt Hammer Bakker. Mod nord adskiller Store Vildmose, Ørum Mose og Gerå-vådområdet, herredet fra det øvrige og Vendsyssel. At herredet relateres mod Limfjorden (og Aalborg) er geografisk betinget; helt naturligt og ikke af ny dato.*

*Ifølge Ælnoth, fortsætter Knud den Hellige, videre til "kystområdet Vendle", hvilket må være det øvrige Vendsyssel, startende med Jerslev Herred, hvis vi ser nøgternt på det geologiske landskab. Dette stemmer godt overens med Adam af Bremens beretninger om, at Wendila fra det øvrige Danmark i høj grad blev nået fra øst og syd. På sin rejse, har kongen måttet passere egnen omkring Hellevad-Hallund og den mulige lokalitet "Vendsyssel" i Jerslev Herred (før etableringen af Jerslev Bro).*

*(Erling Albrechtsens bemærkning nr. 100 vedr. det langt senere Dronninglund Herred, samt nr. 102 vedr. Vestkysten, er desværre vildledende).*

*Kongens rute rundt i Jyllands nordligste syssel, forekommer helt igennem praktisk, og vi får belyst både den midt-østlige og den vestlige adgang til det centrale Vendsyssel. Om konfliktens reelle indhold hører vi kun meget lidt. Handlingerne ("rådsmøder") synes at pågå rundt omkring i syslet, hvilket meget vel kan have været ude i de enkelte herreder.*

*Børglum omtales alene som kongsgård, og lå da også passende for den videre færd sydpå. Stedet bliver i Ælnoth's helgenbiografi af Knud den Hellige, udgangspunktet for kongens retræte og martyrium.*

### **3.4 Claudius Clavus´ kort med byen "Vendisisel Civitas"**

SKALK nr. 3 1958, Side 22-29: Vendila, af Thorkil Ramskou.

Side 27-29: Kort af fynboen Claudius Clavus eller Claus Clauseøn Svart / Swart, Italien 1427. Med til kortet hører tillige en navneliste, som nævner både Burglanensis civitas og Vendesisel civitas. Dvs. som to byer.

Side 28-29: Fem gamle Danmarkskort med "Vendsyssel".

*En mulig forklaring på "Vendisisel Civitas" i navnelisten hos den kirkelig lærde Claudius, kan være, at det gamle trafikale knudepunkt midt i Vendsyssel har figureret i middelalderens kirkelige lister med pilgrimsruter, byer, stifter, provstier og klostre. Sådanne lister eksisterede længe før Ptolemæus-kortet blev genopdaget i 1400-tallets Italien, og har givet været udgangspunktet for de nye kort-tegnere (kartografer).*

*De første kort var netop de kirkelig lærdes konstruktioner for illustration af de større byers indbyrdes placering samt de befærdede ruter og pilgrimsruter. Den videre udvikling af kortene blev i stedet målrettet søfart, og blev i Nordeuropa præget af hollandsk og engelsk dominans i søfarten.*

Pilgrimsruter findes der et ældre eksempel på. Den islandske abbed Nikolaus rejste kort efter 1150 til Jerusalem: "Fra Island sejler man til Norge og derfra går turen sydpå til Danmark, hvor man over Aalborg og Viborg når frem til Slesvig/Hedeby ...". Kilde: Stav og Pose, SKALK 1992, nr. 4. *Han kan meget vel have passeret Vendsyssel og knudepunktet "Vendisisel Civitas" på sin pilgrimsrejse via Norge og ned gennem Jylland.*

### **3.5 Et muligt ekko af stednavnet Vendsyssel**

Vendsyssel Årbog 2001, side 119:

Gården Vanderskrog i Hellum Sogn, umiddelbart nord for Hellevad Sogn, skrives "Wenndiskrog" omkring ca. 1525, ifølge. Efterledet –krog er meget almindeligt, og vil her betyde en krog af Wenndis.

Ligeledes i Hellum Sogn, har der ifølge et kort fra 1791 eksisteret et sted kaldet "Vandelsberg", lidt syd for Hellum by. Billedkilde: Det Kgl. Bibliotek, Kortsamlingen (KBK 1111-0-1766/13,1-13,8): "Kort over en Deel af Aalborghuus og Seiglstrup Amter samt af Vendsyssel under det Kongl. Viidenskabernes Societets Direction ved rigtig Landmaaling optaget og ved trigonometriske samt astronomiske Operationer proved. Reduceret sammensat og Tegnet af P. Harboe. Aar 1791".

*Således mulige ekkoer af stednavnet Vendsyssel:*

- Adams af Bremens Wendila
- Clavus´ Vendisisel Civitas

Vendsyssel Årbog 1993, Stednavnene Hjørring og Vendsyssel. Gordon Albøge. Stednavnet Vendsyssel side 14-20, med bl.a.:

- Vendesysal, Wændesyssel, Wendelsysel, Vensysel, Wendsysell.
- Dernæst Wændill, Wendela, Wendill, Wendesis Insula osv.



### 3.6 Gamle kort med byen eller lokaliteten "Vendsyssel"

Mange af de ældste danmarkskort har angivet stedet "Vendsyssel" som en by eller lokalitet, midt i Vendsyssel. Ofte med navnet nævnt to gange på samme kort.

Gamle Danmarkskort, Bo Bramsen, 1952.

Side 32-37: Fynboen Claudius Clavus eller Claus Clause søn Svart / Swart, Italien 1427.  
De genopdagede oldgræske Ptolemæus-kort blev opdateret med Danmark i ny skikkelse, Norden og Grønland blev samtidig tilføjet.

Side 48-52: Hollænderen Cornelis Anthoniszoon med "Caerte van Oostlant", 1543.  
Informationer fra eksisterende portolaner/søfartsbøger blev overført til kort.  
*Nørrejylland er uden Jammerbugten og Aalborg bugt og fremtræder med retlinede kyster. Mors, Thy og Vendsyssel kommer alle tre på som byer/lokalteter. Endda med Thy øverst i Jylland. En fejl som kopieres videre til efterfølgende kort. Ude fra havet har de tre landskaber været vanskelige at adskille, og reelt uinteressante for sejladsen. Kortet findes omtalt i Vendsyssel Nu & Da 2005, med fokus på søfart og landkending. De tre lokaliteter/byer svarer overens med de tre provstier, hvilket også kan have medvirket til at de er fremhævet på kortet.*

Side 57-61: Danskeren/Holsteneren professor Marcus Jordan, 1585.  
Bidrager med et langt mere nuanceret Danmarkskort. *Limfjorden nu langt mere detaljeret og med Mors, Thy og Vendsyssel korrekt placeret. Disse er alene angivet som landskaber, og ikke som byer eller lokaliteter. Hellevad vises ved en østlig gren af Ryå, medens Hammelmose vises ved en vestlig gren af Ryå. Midten af Vendsyssel er helt uden stedangivelser.*

Side 62-70: Hollænderen Abraham Ortelius, 1570-.  
Gjorde landkort til en international forlagsartikel, og startede en stor hollandsk korttradition. Særlig vigtigt for de to nye store søfartsnationer Holland og England.  
*Bygger videre på "Carte van Oostlant" med tilhørende fejl i Nordjylland (Vendsyssel som by/lokalitet). Undervejs optager han dog nogle af Jordans Danmarkskort i sine kortsamlinger.*

Side 70-72: Hollænderen Gerard de Jode, 1570.  
*Bygger videre på "Carte van Oostlant" med tilhørende fejl i Nordjylland (Vendsyssel som by/lokalitet).*

Side 70-74: Hollænderen Lucas Jansz. Waghenaer.  
Bidrager med en hidtil ukendt nøjagtighed på søkort, og deraf også bedre landkort.  
*Nørrejylland tegnes med en langt mere korrekt kontur.*

Side 76-80: Hollænderen Gerard Mercator, 1595-.  
Bygger videre på både Jordans og Waghenaers kort.  
*Mors og Thy nu korrekt vist som landskaber og med købstæderne Nykøbing og Thisted. Vendsyssel angives dog fortsat både som landskab og by/lokalitet. "Vendsyssel" er vist midt landsdelen, lige nord for Ryå. Hellevad og Hammelmose er vist overens med Jordans kort.*

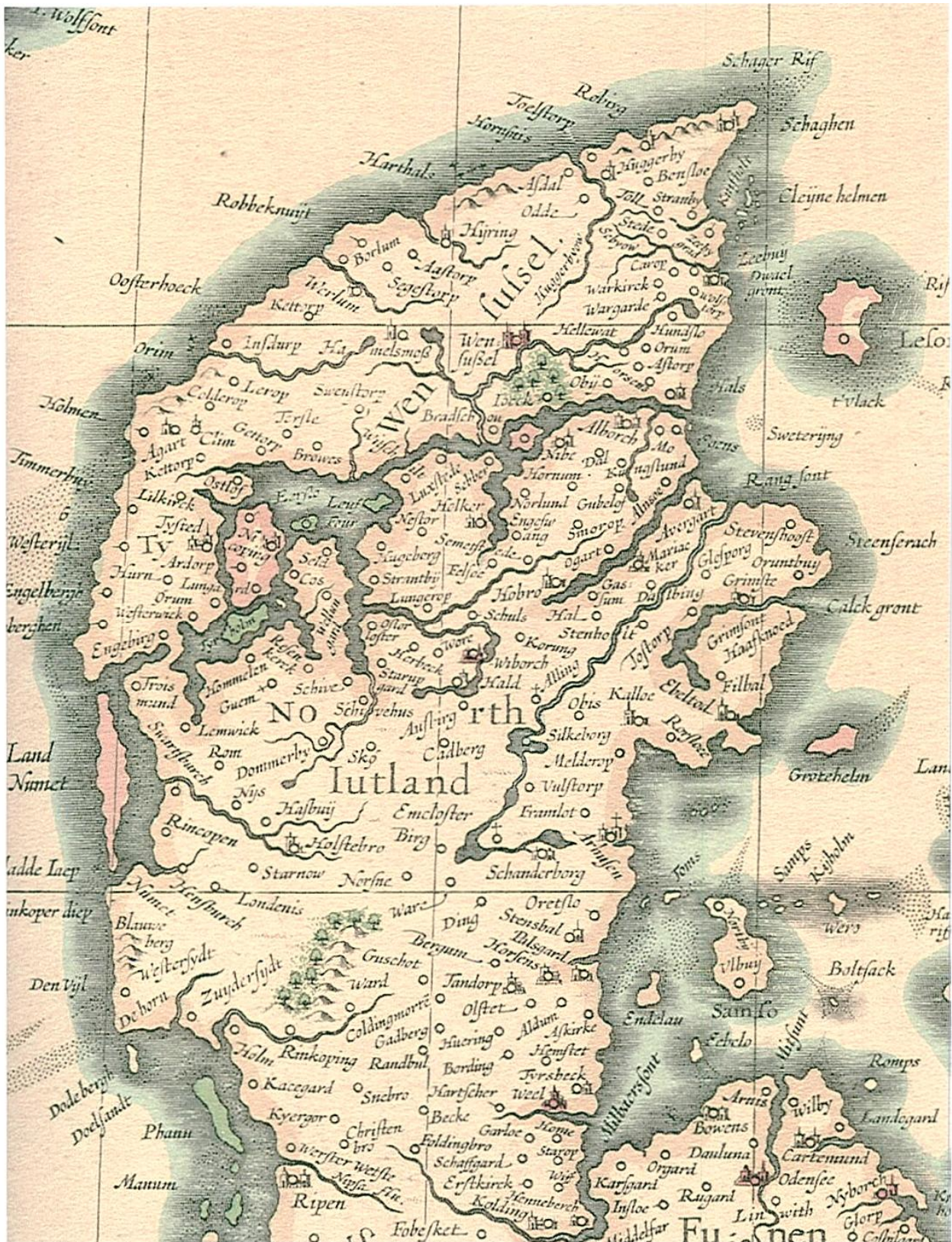
Side 92-93: Englænderen John Speed, 1626.  
Bygger på Waghenaers kort-konturer, og antageligt også Mercators kort. Et meget kunstnerisk og i eftertiden elsket kort.  
*Vendsyssel er vist omtrent som på Mercators kort.*

Side 123: Hollænderen Johan Blaeu, 1662.  
*Byen/lokaliteten "Vendsyssel" forsvinder fra kortet. På ruten fra Aalborg angives Ravnstrup Mølle samt Kjølkegaard. Ligeledes angives Dall Mølle (ved Hjallerup) og Hundslund. Hellevad er blot angivet som en prik ved møllesø.*

Side 112: Danskeren, historikeren og borgmesteren Peder Resen, skrev ca. 1660-1688 manuskriptet til "Atlas Danicus", men det endte med 39 bind og han nåede aldrig selv at få værket med tilhørende kort udgivet. Hermed er vi fremme ved hans beretning om Vensalia ved Ryå.

*Traditionen med at vise "Vendsyssel" fortsætter på mange udenlandske kort til ind i 1700-tallet. Dette er dog mest et resultat af manglende dansk kortproduktion. Fejl tilbage fra "Caerte van Oostlant" er således kopieret gang på gang, og er kun langsomt blevet korrigeret hos de udenlandske kartografer. Betegnelsen Vendelbo Stift og Provsti bruges efter reformationen, og først sidst i 1600-tallet bliver det almindeligt med betegnelsen Aalborg Stift. Dette kan muligvis have virket konserverende, selv hos danske lærde.*

*Lokaliteten "Vendsyssel" som efter reformationen optræder på kort og i efterretninger, kan således forklares ud fra mulige fejl og misforståelser i kortproduktionen. Der bør derfor lægges mere vægt på de ældste kilder og de første kort, som udspringer af den katolske verden. De senere kort havde som primært formål at lette nordeuropæisk søfart.*



**3.7 Jonas Koldingensis' omtale af byen "Vensilia"**

Jonas Koldingensis skriver i sin danmarksbeskrivelse fra 1594, at ”i Vendsyssel er der fire byer, Vensilia, Skagen, Hjørring og Sæby”, medens han i samme åndedræt tilføjer, at Vensilia og Børglum er det samme, nemlig bispesædet i Vendsyssel.

*Han kan have haft besvær med at være overens med samtidens kort. Alternativt kan det skyldes ældre ukendte kilder, der sammenkædede en lokalitet ”Vensilia” med bispesædet.*

### **3.8 Peder Reesen´s beskrivelse af byen ”Vensalia”**

Resens Atlas, Aalborg Stift. Købstæder, herreder og sogne.

Dansk oversættelse af Peder Hansen Resen´s Atlas Danicus fra 1680´erne. Sæby Museum, 1982.

S. 44: Vendsyssel:

”Vi har behandlet Aalborg, stiftes største by, lad os nu gå videre til de andre, blandt hvilke den første er Vensalia, hvor den ligger, hedder, enten fordi den engang har været den førende by eller af en anden grund. I dag er det en lille flække midt inde i Vendsyssel, og der er næsten kun det bemærkelsesværdige ved den, at Rye å løber igennem den, at dens provsti undertiden plejer at blive omtalt; dette nød Claus Dyre i 1602 og Philip Julius Bornemann i 1649.”

Resen har mange af sine oplysninger fra Peder Dyrskjøt (1630-1707), søn af Lars Dyrskjøt, Ågård i Ørum Sogn.

*En mulighed er ligeledes, at Peder Reesen på simpel vis har aflæst nogle af samtidens kort med stedangivelsen ”Vensalia” og sikret, at hans danmarksbeskrivelse stemte overens hermed. Eller gamle og i dag ukendte kilder.*

## 4. Hallund Sogn (Sct. Oluf)

Nabosognet mod vest og nordvest. Med mange gamle vejforgreninger rundt i Vendsyssel.

### 4.1 Hallund Kirke (Sct. Oluf), en romansk granitkvadrestenskirke:

Hallund Sogn, efter C. Klitgaards Manuskript, med tilføjelser af P. Christensen. 1960

Side 118: Kirken, der skal have været helliget Sct. Oluf. Fodnote: Klitgaard har ikke nævnt nogen kilde til denne formodning.

Side 14: Om kirken fortæller et sagn, at den er en af de ældste kirker i Vendsyssel og engang var den østligste kirke i landsdelen, så at selv folk på Læsø måtte rejse til Hallund for at få deres børn døbt (meddelt af lærer Rørsig, Hallund).

Fra Aalborg-Sundby har nordgående trafik og Norges-trafik kunnet passere Sct. Oluf i Hallund, og umiddelbart nord for kirken vælge rute:

- 1) Mod nordøst til Østkysten (Sæby og nord for). Herfra den korteste vej over Kattegat til Marstrand og videre indenskærs nordpå. Ved Understed findes en Sct. Oluf kilde. På Læsø finder vi en yngre Sct. Oluf Kirke i Hals.
- 2) Mod nordnordvest af ”gammel kongevej” til Hjørring, ligeledes med en Sct. Oluf Kirke. Fra strandene i det nordvestlige Vendsyssel gik sejladsen over Skagerrak.

*Pilgrimsruten til Sct. Olavs grav i Nidaros (Trondheim) har fulgt datidens hovedfærdselsårer. Sådanne pilgrimsruter var beskrevet i kirkelige lister, og ”Vendisisel Civitas” og ”Vendsyssel” kan være et sådant punkt på ruten. Et punkt og stednavn som så efterfølgende blev indskrevet på kort fra sidst i middelalderen. Som foreslået i afsnit 3.4.*

Sct. Olav kulten, se norsk hjemmeside: <http://www.pilegrim.info/index.aspx?id=353812>

Helgonet i Nidaros, af Lars Rumar, 1997

Side 53-82: Olavs kulten i Danmark under medeltiden, af Tore Nyberg

Side 53-57: Forekomsten af Olavskyrkor i det medeltida Danmark.

Side 57-61: Olavskyrkoerna i Vendsyssel norr om Jyllands fastland.

Markeder, kirkefester og andre traditioner forankret i den katolske verden, kan været holdt i tilknytning til disse kirkers skytshelgener eller helligkilder og små kapeller i området. Sct. Oluf markeder er kendt rundt omkring, bl.a. fra Århus og Lolland.

*I den katolske tid, hvor markeder var nært knyttet til helgendage/kirkefester, har Hallund/Hellevad/Hundslund ligget godt for markeder, i mødet mellem vendelboer og tilrejsende handelsfolk. Tidligt i 1600-tallet blev der ryddet op i de mange markeder, og mange traditioner og levn fra den katolske middelalder blev slettet. Måske gemmer der sig en kerne af sandhed i sagnet om Læsøboernes søgning til Hallund og/eller passage af vejstræde.*

### 4.2 Bispestolens ejendom

Nordøst for Hallund, og få kilometer nordvest for vikingetidens Stentinget, ligger Kølskegård, som sidst i middelalderen tilhørte bispestolen.

Hallund Sogn, C. Klitgaard / P. Christensen, 1960.

Kølskegaard, side 87: ”Kølskegaard, eller som gårdens navn er i daglig tale, ”Kjøske”, ligger mellem høje Bakker og er omgivet af grave. Hovedbygningen, der består af 3 fløje, er opført 1866 på nedrammede pæle. Ladegården brændte 1907. Gården tilhørte i middelalderen Børglum Bispestol og kom med dennes gods ved reformationen under Kronen. Gården synes ikke at forekomme i klosterets breve fra middelalderen, så den har vel været i bispernes rolige hævd og har utvivlsomt været brugt af bønder, idet den først langt senere hen blev hovedgård i et godskompleks. Det må derfor også anses for usandsynligt, at de gården omgivende grave er middelalderlige – de er antagelig fra tiden omkring 1600”.

Vendsysselske Aarbøger 1923

Side 97-118: Studier over Vejenes Udvikling i Vendsyssel i Oldtiden, af Professor J.T. Lundbye.

Side 116: ”Tæt ved Hallund lige ved det urgamle Overgangssted laa som allerede nævnt Kjøskegaard, og lige ved Overgangsstedet over Assenbæk nedenfor Tise Bakke laa Hammelmose. I Vrensted Sogn tæt ved Vejen, der har ført over det lave Terrain mellem Ingstrup og Vrensted har ligget en Borg, hvis sløjfede Voldsted endnu kan paavises. Alle de nævnte Gaarde har været omgivne af Grave; selvfølgelig er det for de flestes vedkommende ikke muligt at sige, hvor langt de første Anlæg af Grave paa vedkommende Sted gaar tilbage, og om der, førend den nuværende Bygning blev rejst, har staaet en ældre befæstet Borg; men det er jo altid værd at lægge Mærke til, at saa mange af de gamle befæstede Gaarde netop findes langs Fortidens Hovedveje”.

Danske Slotte og Herregårde i Billeder, bind 12 Nord for Limfjorden. Hassing Forlag 1970.

Side 16-17: Kjøskegård. I 1789 lå en borggård, bestående af tre bindingsværkslænger i et stokværk, omgivet af voldgrave. Ladegården ved siden af bestod ligeledes af tre bindingsværkslænger.

*Gården har lagt strategisk godt for en verdslig eller gejstlig øvrighed.*

*Der er endnu ikke fundet spor af middelalderlige borge og voldsteder i passagen mellem Ryå-vådområdet og Jyske Ås. En mulighed kunne være, at netop Kølskegaard ved Ryå er bygget ovenpå eller ved en middelalderlig borgtomt og voldsted.*

*(Under oprør på bisp Tyges (II) tid gik det hårdt ud over bispestolens ejendom. Og under landbrugskrisen i 1300-tallet var der specielt mange ødegårde blandt de gejstlige godsbesiddelser).*

### **4.3 Kjelds Grav**

KUML 2006, side 243-274: Stenkast. Af Gustav Henningsen og Jesper Laursen.

Side 246-247: Kjelds Grav (nr. 59). Se kort side 246 og liste side 267.

Side 249: Foto af Kjelds Grav med mindesten.

Hallund Sogn, efter C. Klitgaards Manuskript, med tilføjelser af P. Christensen. 1960

Side 10: Kjelds Grav. Et kast ved en gammel hulvej i Kjelderbakkerne nordøst for Hallund. Ved vejen der passerede Ryå ved Kølske Mølle.

Side 16-18: C. Klitgaard's udlægning af navnet Kølske / Kølskegaard. En relation til både Kjeld og kilde foreslås.

Side 26: Pinsefest i bakkeme helt ind i 1900-tallet, rund festplads, indhegnet med dige. Måske en såkaldt pinsebod.

Sådanne kast var typisk beliggende ved befærdede veje. Kjelds grav ligger da også ved vejen mellem Kølske Mølle og Korslund, som er en del af det gamle befærdede vejstrøg gennem ”Vendsyssel”, Tillige tæt på, hvor øst-vest og nord-syd gående trafik krydsedes.

Kjelds grav ligger tillige på jord tilhørende bispestolen i middelalderen (Kølske / Kølskegaard), på vejen mellem Kølske Mølle og Korslund.

”Dødsofferkast” har været almindelige, og til minde om en person, som er kommet uheldigt af dage.

*Vi har således en ”Kjelds grav” beliggende i ”Vendsyssel”, på bispestolens ejendom. I de samme bakker og tæt ved graven/kastet, har der været en tradition for pinsefest.*

*Tanken falder derfor på biskop Ketil af Vestervig (og Vendsyssel), der blev dræbt i slaget ved Fodevig, i pinsen år 1134. Biskop Ketil/Kjeld kan være blive mindet i eftertiden i ”Vendsyssel”, og måske mindet som en martyr for det kongeparti, der støttede Niels-linien.*

*Et par eksempler på helgennavne tilknyttet kast kendes, hvilket indikerer at sådanne traditioner kan have overlevet helt tilbage fra middelalderen:*

KUML 2006, side 243-274: Stenkast. Af Gustav Henningsen og Jesper Laursen.

Side 264: Skt. Knuds Sten (nr. 12). Et stenkast tæt ved hovedvejen mellem Middelfart og Odense.

Side 267: Kilderøse (nr. 52). Formodet stenkast i tilknytning til Knud Lawards kilde, Haraldsted Sogn, Ringsted Herred.

## 5. Hellevad Sogn (Sct. Nicolaus)

Sognet ligger centralt i passagen mellem Ryå-systemet og Jyske Ås. Stentinget ligger nordligt i sognet.

### 5.1 Hellevad Kirke (Sct. Nicolaus), en romansk granitkvadrestenskirke:

Hellevad Kirke, Ole Torp Andersen. Budolfi Tryk, Aalborg. Udgiver: Hellevad menighedsråd 1994.

Hellevad Kirke, Ole Torp Andersen. Hjallerup Bogtryk & Offset. Udgiver: Hellevad og Ørum menighedsråd 1981.

De Danske Kirker, bind 9. Erik Horskjær, Gads Forlag.  
Side 115-118: Hellevad Sogn.

Nicolaus-kulten tog sin begyndelse i 1087, da St. Nicolauses rester overførtes fra Lilleasien til Bari i Syditalien. Det kristne navn Niels blev herefter almindeligt i overklassen, og er således det hyppigst forekomne navn i Broderlisten. (Kilde: Viking og Hvide Krist, redigeret af Niels Lund. Navneskifte i Norden, af Eva Villarsen Meldgaard).

Kirkens placering: *Det senere års undersøgelse af romanske stenkirker viser, at de lokale stormænd almindeligvis forestod kirkebyggeriet i Danmark og ofte lod kirken opføre på deres egen gårdanlæg; jævnfør Lisbjerg Kirke.*

*Gamle matrikelkort viser, at Hellevad Kirke ligger i skellet mellem præstegården Bredkær og gården Klokkerholm, i et hak ind på Klokkerholms jord. De to gårde, som kendes fra sidst i middelalderen, kan meget vel have været to halvgårde, med en fælles forgænger øverst på bakkepartiet, hvor kirken blev bygget. En storgård vil have ligget naturligt her på toppen, tæt på hvor den nord-syd gående vej passerer Klokkerholm Bæk. En mere central placering i sognet, sammenlignet med placeringen af Røgelhede Gods nord i sognet, sidst i middelalderen.*

### 5.2 Sct. Nikolaj kilde i Røgelhede og Sct. Nicolaus kilde nord for Hellevad kirke:

Vendsysselske Aarbøger 1924.

Side 259-270: St. Nelaus Kilde i Røgelhede, og andre Helligkilder i Vendsyssel. P. Christensen.

Kilden omtales første gang o. 1690 af Peder Dyrskjød. Han beskriver, at der har været valfart af syge mennesker til kilden. Kilden har således været en lægedomskilde.

Vendsysselske Aarbøger (1925?).

Side 215-?: Helligkilder i Vendsyssel, ved August F. Schmidt.

Side 225: St. Nelaus Kilde (Dronninglund Herred, Hellevad Sogn).

Danske Helligkilder og Lægedomskilder, Sigfred Svanes, 1984.

Side 147: Kilde nr. 1231.1 Sct. Nelaus kilde, Hellevad Sogn (i Røgelhede)

Side 148: Kilde nr. 1231.2 Sct. Nicolaus kilde, Hellevad Sogn (nord for kirken)

Side 9-36: Generelt om helligkilder.

Side 156: En relation mellem ”spedalskhedsvindue” i Hassing kirke og Sct. Thøgers kilde er foreslået (nær Vestervig i Thy).



Side 282: Kildenavne og stedregister: Fire navne med ordet ”klokke”: Klokkerholmskilden (ved Thorsager), Klokkekilden, Klokkekilde og Klokkehullet.

Danmarks Helligkilder, ved August F. Schmidt, 1926.  
Beskriver ligeledes kilderne i Hellevad Sogn.

Østvendssyssel Avis 18.12.1980. Artikel af Elmer Dalsgaard:  
St. Nelaus Kilde i Røgelhede har navn efter skytshelgenen, der identificeres med julemanden Santa Claus.

Glimt 2 af Østvendssyssels lokalhistorie. Elmer Dalsgaard, 1992.  
Side 60-62: St. Nelaus kilde i Røgelhede. (En forkortet version af ovenstående avisartikel).

*Helligkilder nær betydende veje, markeder eller klostre har været særlig søgt, og givet medvirket til, at tilknyttede traditioner og minder har levet videre langt op i tiden. At Sct. Nicolaus, de søfarendes og de vejfarendes skytshelgen, har været knyttet til Hellevad Sogn, er således ikke overraskende. Såfremt der som antydning, har været to Sct. Nicolaus kilder, kan det evt. skyldes vejforgreningen nord for Stentinget og et behov for en kilde ved begge vejforgreninger. Samtidig kan det have givet kirken nogle indtægter.*

*En anden mulighed er, at kilden i Røgelhede har været viet til Hellig Niels eller Nicolaus. I såfald konge-politiske aspekter ved en dyrkelse af Hellig Niels i ”Vendsyssel”.*

*Ved Thorsager på Djursland ligger ”Klokkerholmskilden”, og derudover findes der tre andre kilder i landet, hvor ordet ”klokke” indgår i kildenavnet (Danske Helligkilder og Lægedomskilder, side 282). Ordet klokke er sammenstillet med: -holm, -høj, -hul og -kilde. En mulighed kunne være, at en klokke har været tilknyttet disse kilder.*

*Helligkilder i samspil med gamle veje og stier samt kirker kan endnu opleves i det katolske Sydeuropa. Der hvor vejene måtte følge vandskel i fortidens Danmark, var der helt naturligt mange kildespring ud af de skrånende bakker. Ud over at slukke tørsten har vandet været bakteriefrit og måske beriget med mineraler. Således sundt og livgivende gennem alle tider, og de samme kilder kan have været søgt lige fra hedensk tid, over katolsk middelalder og videre op i nyere tid.*

### **5.3 Hellevad Kirke, et ”spedalskhedsvindue” (tidlig middelalder):**

Et lavt siddende såkaldt ”spedalskhedsvindue” findes i kirkens nordmur. Desværre blev det overset i forbindelse med nedenstående artikel:

Vendsyssel Årbog 1991.

Side 47-72: Hullede kirker, ved Kresten Roesdahl & Birgitte Sparrevohn.

Side 66-71: Spedalskhedsvinduer. Et lavt siddende hul i sydmuren findes i 3 kirker ved Vestervig kloster og i Skallerup kirke nord for Børglum kloster. Funktion er ikke kendt, men skriftemåls-åbninger er foreslået. Denne funktion er kendt fra Vadstena birgittinerklosterkirke, hvor nonnerne via 5 huller i kirkens nordmur kunne skrive.

Vendsyssel nu og da 2005.

Side 40-43: Spedalskhed i Skallerup kirke. Af Magne Andersen.

*En relation til et befærdet færdselsstrøg og et nærliggende kloster anes, og i dette tilfælde til benediktiner nonneklostret i Hundslund; alternativt nonneklostret i Vrejlev. Nordsiden af en kirke var*

*kvindesiden (herunder for nonner) og sydsiden var mandesiden (herunder for munke). Sammen med eksemplerne i Årbog 1991 følger de alle dette mønster. Skiftestole, som vi kender fra senere katolsk tid, fandtes ikke i den tidlige middelalder.*

*En anden foreslået funktion, kan være et samspil med en helligkilde tilknyttet kirkens skytshelgen. Danske Helligkilder og Lægedomskilder, Sigfred Svanes, 1984.*

*Side 156: En relation mellem spedalskhedsvindue i Hassing kirke og Sct. Thøgers kilde er foreslået (nær Vestervig i Thy).*

#### **5.4 Hellevad Kirke, en "korsfarersten" / romansk ligsten (tidlig middelalder):**

En romansk ligsten (liggende gravsten) ligger umiddelbart syd for kirkens skib. Tegning og beskrivelse af ligstenen findes i de to pjecer, menighedsrådet har udgivet (listet under Hellevad Kirke).

Danske Gravstene fra Middelalderen, J.B. Løffler 1889.

Tavle XII, fig. 65: Tyge, Hellevad Kirke. *Denne kilde indeholder den sirlige skitse, som siden er benyttet ved beskrivelser af stenen.*

Side 22: Kort kommentar om de få gravstene med datoer og dødsår i ældre middelalder.

Vendsyssel Årbog, 1974.

Side 61-73: Inscriptiones Latinae, O. Torp Andersen

Side 66-67: Korsfarerstenen ved Hellevad kirke.

*Ligstenen må antages at have ligget over en mandegrav inde i selve kirken. En kant på undersiden ved hovedgærdet antyder, at stenen kan have ligget som låg på en stenkiste.*

*Rammen og billedkompositionen er symmetrisk opbygget og udført med stor akkuratess. Navn og dødsdato står lidt uroligt og sammenpresset, hvilket antyder, at navn og dødsdato er tilføjet efterfølgende i det ledige felt. Gennem hele middelalderen var det almindeligt, at der blev testamenteret gods og gaver til klostre og kirker, for derigennem at betale bod og sikre evig frelse. Via et sådant testamente kunne en årlig sjælemesse / dødemesse opnås i kirken eller klostret som modtog gaven. I den forbindelse har datoen været vigtigere end årstallet. Datoen på gravstenen i Hellevad kan være ment som en ekstra påmindelse om testamentet og sjælemessen. En slags dokument og forsikring for fremtiden, hugget i sten.*

*Billedkompositionen indeholder et processionskors og et sværd, placeret overens med den afdødes leje. Fra nordboerne i Grønland (hvor træ bevares) kendes eksempler på håndholdte trækors på brystet af den døde. Sværdet er placeret fra bæltstedet og ned.*

*Stenen er tidligere tolket som en "korsfarersten" (en korsriddergravsten) pga. netop korset og sværdet. Denne mere end 100 år gamle tolkning er imidlertid fra en tid, hvor den ældre danmarkshistorie i høj grad blev set i lyset af Saxo's beretninger om Valdermar-kongernes og Absalons store bedrifter og korstog.*

*Midt mellem kors og sværd ses et kryds, som kan være en simpel symmetrisk dekoration, men også et såkaldt Andreas kors (et græsk kors som ligger på skrå). Andreas var en af apostlene, og bror til Peter. Han korsfæstedes på et x-formet kors og hang i to døgn, inden han døde. Ifølge legenden prædikede han for en 20.000-tallig skare. Hans attribut blev det x-formede kors. På denne gravsten kan kryds-*

symbolet derfor også antyde en gejstlig person og hans virke med at prædike, eller igen en korsfarer i missionens tjeneste.

*Fra 1100-tallets midte kendes biskop Tyge. Det antages, at han støttede og grundlagde præmonstratenser-klosterordenen i Vendsyssel, som netop lagde særlig vægt på prædiken. Kannikker, som præmonstratenser-munkene kaldtes, var således præsteuddannede og udadvendt missionerende. Helt udelukke, at biskop Tyge blev begravet i Sct. Nicolaus i "Vendsyssel", bør man ikke.*

*Toke var et meget almindeligt navn i Hvide-slægten, som Valdemar-kongerne i høj grad indsatte i styringen af de danske lande.*

*Hvorvidt Tuco (Toke, Tyge) var en lokal stormand, en korsridder eller en gejstlig person, må være et åbent spørgsmål.*

## **5.5 Hellevad Kirke, Døbefonten (tidlig middelalder):**

Vendsyssel Årbog, 1974.

Side 9-59: Mestrenes Sten, Christen Lyng Nørrelykke.

Side 52: Døbefonten i Hellevad kirke.

Den romanske granitdøbefont er meget ren i sin stil: En glat kumme forsynet med hele tre rundstave / bånd. Foden ligeledes rund og glat, forsynet med to rundstave. Minder derved om en tønde. Der er ingen nære paralleller i Vendsyssel.

### Hvide-slægten:

Navnet Tuco (Toke, Tyge) på stenen uden for kirken, var som tidligere nævnt meget almindeligt i den magtfulde Hvide-slægt. Netop Hvide-slægten havde tre tøndebånd i deres våbenskjold. Valdemar-kongerne indsatte mange af Hvide-slægten (Hvider) i styringen af de danske lande. *En indsat Hvide i Vendsyssel kan have markeret sig med en ny døbefont i Hellevad Kirke.* En Toke Palnesen Hvide nævnes eksempelvis i Estlandslisten.

I Århus gav den kongepolitiske kamp mellem Eriks-linien (Valdemar-kongerne og Hvide-slægten) og Niels-linien problemer i forbindelse en dyrkelse af Hellig-Niels i læ af den ældre Sct. Nicolaus. *Har det samme været tilfældet i "Vendsyssel"?*

### Gammelt sagn:

Tidligere præst i Hellevad-Ørum, C.V. Nielsen fortalte et gammelt sagn tilbage fra tiden, da man byggede landsbykirkerne. Ifølge sagnet forsøgte folkene i både Hellevad og Allerup at bygge kirke, og at de om natten stjal sten fra hinanden. Det endte med at kirken blev bygget i Hellevad. (Lignende sagn kendes også andre steder fra, og er og bliver sagn). Præsten fortalte i forlængelse heraf, at døbefonten i den yngre teglstenskirke i Ørum, skulle være den tiloversblevne font eller en ældre Hellevad font. *Hans historie og forklaring kan være afstedkommet af hans viden om Sct. Nicolaus i Hellevad, samt hans generelle historiske interesse.*

### Ørum døbefonten:

Vendsyssel Årbog, 1974.

Side 57: Døbefonten i Ørum kirke. En romansk granitfont med en arkadefrise (søjler og buer) med runeindskriften "me fecit Nicolaus" ("Niels gjorde mig"). Tolkes i artiklen som en mesterformular.

*Denne form for tolkning kan meget vel være rigtig, men stammer tilbage fra en tid, hvor man antog at kirkerne blev bygget af bønder og håndværkere. Indskriften på Ørum-fonten kan alternativt relatere til en magtfuld giver eller en hellighed, der taler til os. Runeindskriften kan principielt også være tilføjet efterfølgende, som en del af en lokal Niels-dyrkelse i "Vendsyssel", ved vejstrædet.*

*Ørum-fonten med arkadefrise har ligheder med fontene i Dronninglund kirke og Nørre Lyngby kirke. Fonten i Dronninglund antages flyttet fra Gammel Kirk i Thorup til Hundslund Kloster, ved den tidligere sognekirkes nedrivning sidst i middelalderen, og sognekaldets flytning til klosterkirken.*

## **5.6 Hellevad Kirke, en "romansk" ligsten:**

En smuk og interessant ligsten ses ophængt på våbenhusets østside. Dog er det kun øverste del af stenen som er tilbage.

Ligstenen med afbildet hammer og tang har tidligere været tolket som en romansk middelaldersten efter den lokale smed eller ham som byggede kirken. En tolkning fra dengang man antog, at kirkerne var bygget af den lokale befolkning i fællesskab. Efter fundet af handels- og håndværker-pladsen Stentiget, har stenen kunnet tolkes som en sen eftervirkning af disse aktiviteter.

*Imidlertid er stenen langt yngre, og tidligst fra sen middelalder. Hammer og tang hører nemlig til blandt de såkaldte "passionssymboler", "Kristi lidelsesredskaber" og skal læses sammen med det viste kors omgivet af en cirkel (symboliserende den evige frelse), samt sammen med inskriptionen IHS (en forkortelse af både Jesus og Jesus Hominum Salvator (= Jesus menskehedens frelser)). Fokuseringen på Kristi lidelsehistorie dukker op i den sene middelalder og fortsætter helt op i 1700-tallet. Stenen bør derfor ikke relateres til den tidlige middelalder.*

## **5.7 Hellevad Sogn, ejendomme og stednavne (senmiddelalderen):**

Røgelhede, et lille selvejer gods kompleks (1400- og 1500-tallet):

Det lille gods omfattede størsteparten af det nordlige Hellevad Sogn. Lokaliteten Stentinget lå således på Kærsgårds jorder, under Røgelhede-godset.

Jyske Samlinger, 5. række, V bind, 1941-1942.

Side 270-302: Røgelhede i Hellevad Sogn, C. Klitgaard.

Side 271-273: Sidst i 1400-tallet besiddes Røgelhede af Clemen Hansen Slagi/Slage og hans forældre (Hans Kjeldsen). Clemen var adelsmand ifølge Peder Dyrskjøt. Herredsfoged i 1480, 1483 og 1494. Clemen testamenterede en skov til Hellevad Kirke, og hans forældre havde tidligere testamenteret en gård i Hellevad til Hundslund Kloster.

Side 273: Jordebog fra Aastrup Len fra ca. 1525: Peder Nielsen i Røgelhede har Kong Christians brev, og giver af Røgelhede, Kærdzgaard og Klokkerholm ½ td. smør for al tyngte foruden gæsteri.

Side 274: Præsteindberetningen 1568: Røgelhede anføres som frit bondegods; foruden denne gård, to gårde, 6 bol og 1 mølle. Gårdene må fortsat være Kærsgaard og Klokkerholm. Klitgaard antager at bolene er Roslund, Korslund, Skinbjerg plus tre i Allerup, mens møllen må være Klokkerholm Mølle.

Hallund Sogn. Efter C. Klitgaards manuskript, med tilføjelser af P. Christensen. 1960.

Side 16-17: I 1465 gør Clemen Hansen uden held krav på de lave områder mellem Hellevad og Hallund sogne.

Side 16-17: 12 sognemænd fra hhv. Hellevad og Hallund sogn nævnes i samme sag. Fra Hellevad nævnes to fra Dall, hvilket må betyde, at Dall tilhører Hellevad Sogn i 1465, og at sogneskellet i syd og

sydøst har fulgt Clausholm Å. Senere hører Dall under Hundslund Sogn, og i dag under Hjallerup Sogn.

Korslund (oprindelig del af Røgelhede):

Fra Korslund i Ældre Tider, indtil 1759, P.M. Rørsig.

Gården ligger nordvestligt i sognet, ved vejen mellem Hallund og Hellevad. Korslund nævnes første gang i 1632, og må inden da være blevet udskilt af Røgelhede Gods. Er siden vokset fra et bol eller halvgård til et lille herresæde.

Stednavnet kan måske henføre til et kors af den art, som i den katolske middelalder kunne forekomme ved alfarvej og forgreninger heraf. Alternativt henføre til et fredskors i udkanten af en markeds-/handelsplads, her umiddelbart nordvest for Stentinget. Et fredskors uden for Sæby omtales i Vendsyssel Årbog 2003, side 104.

Nord for gården ligger Bålhøj højt placeret. Med dens placering tæt på det gamle vejstræde, kan denne bålhøj meget vel være en del af fortidens varslingsystem (en kæde af bålhøje / bævnehøje). Øst for gården, mod Røgelhede og Stentinget, ligger de store og markante tvillinge-høje, ligeledes højt placeret.

Kvindbjerg og Kvindbjerg Høje (oprindelig del af Røgelhede):

En gruppe af høje øst for Stentinget. En forklaring på stednavnet, der relaterer til ”kvinder”, kendes ikke. Et samlingspunkt for kvinder vil være et gæt.

Clausholm, Trøgdrup og Krabdrup (Kragerup):

Den sydlige del af sognet ejedes sidst i middelalderen af højadelen:

Danske Adelsgodser i Middelalderen, af Erik Ulsig.

Side 453-454: Axel Lagesen Brok's gods i Vendsyssel, 1470-97 (Kragerup i Hellevad Sogn). ... desuden en handel (Ravnstrup i Ørum og Trøgdrup i Hellevad).

Den sydlige del af Trøgdrup blev til gården Clausholm (givet med lån af navn fra det mægtige gods på Djursland). Clausholm kom til at eje Hellevad Kirke, og navneinitialer fra gården ejere ses på kirkens tåm.

## 6. Hundslund Sogn (Sct. Clements)

Nabosognet mod øst og sydøst; liggende syd om åsen og mod den sydøstlige kyst af Vendsyssel.

### 6.1 Gammel Kirk (Sct. Clements), en romansk granitkvadrestenskirke

Vendsysselske Aarbøger 1929,

Side 289-305: Kirketomten i Gammel Kirke, af Poul Nørlund.

Side 306-312: Lidt mere om Kirkeudgravningen, af P. Christensen.

Side 306: Sct. Clements Kirke.

Side 307: Grav under fundament peger på en ældre gravplads og kirke.

Side 309-310: En anselig og lang grundplan med apsis, der minder om de engelsk påvirkede kirker i Salling.

Vendsysselske Aarbøger 1929,

Side 306-312: Lidt mere om Kirkeudgravningen, af P. Christensen.

Side 308: ”Efter et mageskifte med Anders Nielsen Banner til Kokkedal 1457 havde klosteret samlet alt bøndergods i sognet under sig. Det var på dette tidspunkt umådelig rigt og har således haft alle forudsætninger for at opføre en stor og pragtfuld kirke, der gjorde den gamle landsbykirke helt overflødig.”

I Århundreders Spor, Dronninglunds Historie, af Elmer Dalsgaard, 1973.

Side 35-39: Kirke i Tusind år.

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.

Side 60: Udgravningen af Gl. Kirk. En kort beskrivelse samt en grundplan med grave.

Helgonet i Nidaros, af Lars Rumar. 1997.

(Side 53-82: Olavs kulten i Danmark under medeltiden, af Tore Nyberg).

Side 55: Teorier om hvordan kirker har fået deres skytshelgener.

Side 56: ”Erik Cinthio (1967, 1968) har visat, att Sankt Klemens som patrocinium under en bestäm d period på 1100-talet primärt gavs åt kyrkor vid kungsgårdar.”

SKALK nr.1 2008: Vendepunktet, af Jens Velle. Side 24-26: Guldkorset fundet i en grav i koret i Gammel Kirk sammenlignes her med andre tilsvarende fund.

### 6.2 Thuristhorp, Kong Valdemars jordebog (1231)

JYLLAND

I herrens Aar 1231 er dette Skrift forfattet.

WÆNDLESYSÆL: I Thuristhorp 2 ½ Mark guld.

Horns Herred. 10 Mark.

Winæbiærg Herred. 30 Mark.

Burlun Herred. 20 Mark Penninge eller tre Mark Rug.

Jarlslef Herred. 16 Mark Sølv.

Kyærræ Herred. 15 Mark.

Hwet. 15 Mark.

Ifølge:

Kong Valdemars Jordebog, udgivet efter studier 1925-46 af Svend Aakjær, 2. bind kommentater. Stedet ”Thuristhorp” er indskudt oppe efter sysselnavnet. Ved tolkningen heraf, så Aakjær kun på de fire nuværende bynavne Tol(le)strup i Vendsyssel. *Landsbynavnet Thorup burde imidlertid også være taget med i betragtning:*

Dronninglund Kommune. Dengang – og de første 25 år. 1995.

Side 53: Thorup. 1457 Tordrup. [Toki eller Thori eller Thorth] = mandsnavn + [torp] = udflyttersted. Thoris udflyttersted.

Side 53: Tolstrup. 1406 Tholstrup. [Tholf] = mandsnavn + [torp] = udflyttersted. Tholfs udflyttersted.

*Thorup/Hundslund kan som tidligere antydnet, have været den østlige Sct. Clement del af lokaliteten ”Vendsyssel”; den del man mødte først, hvis man kom fra sydøst. Lars Rumar har påvist en sammenhæng mellem kongsgårde og kirker viet Sct. Clement (Klemens):*

Helgonet i Nidaros, af Lars Rumar. 1997.

Side 56: ”Erik Cinthio (1967, 1968) har visat, att Sankt Klemens som patrociniium under en bestämd period på 1100-talet primärt gavs åt kyrkor vid kungsgårdar.”

*Mellem Thorup og Hundslund Kloster, lå senere det kendte Roldalsmarked eller Hujsle’ marked, som givet er fortsættelsen af et gammelt kloster- og kildemarked. Det kan have været et af kongen tilladt marked med tilhørende indtægter; og hypotetisk tillige være baggrunden for at Thuristhorp er nævnt i Valdemars Jordebog.*

### **6.3 Skattefund i Thorup (ca. 1288)**

Vendsysselske Aarbøger 1951, side 113-116: Møntfund ved Thorupled, P. Christensen.

Møntskat fra ca. 1288 fundet under en sten ved Lange Dejs i Thorup. Fra den urolige tid efter mordet på Erik Klipping.

Kongemagtens Krise, den pengebaserede økonomi og møntcirkulation i Danmark i perioden 1241-ca.1340. Af Keld Grinder-Hansen og Jørgen Steen Jensen.

Side 140-142: Omtalt som Trorupled skatten, hvor mønterne klassificeres og dateres til sidste halvdel af 1280’erne.

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.

Side 58: Skatten i Thorup.

Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”: <http://www.dkconline.dk/>

Søgning, topografisk: For langhøjen ”Lange Dejs” indtast sted nr. 100203 og Sb nr. 173. Se kort.

SKALK nr. 4 1993.

Side 18-27: I ledte om Sølv og Guld. Af Keld Grinder-Hansen.

Side 20-21: Skatten fra Thorupled.

### **6.4 Trugot dræbt på Erik Menveds tid (1286-1313)**

Resens Atlas, Aalborg Stift. Købstæder, herreder og sogne.

Dansk oversættelse af Peder Hansen Resen’s Atlas Danicus fra 1680’erne. Sæby Museum, 1982.

S. 72: ”I samme herred (Jerslev) er der et sogn kaldet Hundslund, som regnes for det rigeste af alle i hele Vendsyssel. Dets indbyggere betegnes som vilde og krigeriske og nærmest tilbøjelige til optøjer og oprør. Derfor har de ofte sat sig op mod de kongelige lensmænd; nogle har de endog dræbt, for eksempel på Erik Menveds tid Trugot, som havde vist sig meget streng imod dem.”

*En beretning som kan stamme tilbage fra de urolige år efter mordet på Erik Klipping, hvor norske og danske konge- og stormandsinteresser var i strid, og samtidig med Thorupled-skatten. Eller fra oprøret på krongodset i Nørrejylland i 1313 imod Erik Menved. Nordjylland blev ramt af disse norsk-danske stridigheder i kombination med indenlandske stormandsstridigheder. Erik Menved, dansk konge 1286-1319.*

Hvem den dræbte Trugot var ved vi ikke, men navnet var meget almindeligt i den dominerende nørrejyske stormandsslægt, tidligt i middelalderen.

Link til Trugot-slægten: <http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/>

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.

Side 53: Trøgdrup, sydligt i Hellevad Sogn. 1446 Trugtorp. [tryghth] = sikkerhed (tryg) + [torp] = udflyttersted.

*En anden nærliggende mulighed er [Trugot/Truid] = mandsnavn + [torp] = udflyttersted. Trugots udflyttersted.*

Den strategiske betydning af østkysten, samt kongemagtens interesser østligt i Jerslev Herred, omtales nærmere i kap. 12.4.

*Stednavnet Ringsted antyder en form for samlingssted.*

I 1457 dels skænkede og dels mageskiftede Anders Nielsen (Banner) al sit gods i Hundslund Sogn til klosteret.

## **6.5 Hundslund Benediktiner nonnekloster**

Dronninglund Slot, Kongelige, adelige og borgelige. Dronninglund Kommune Dengang – og Nu. Udgivet af Dronninglund Kommune 2006.

Side 9-20: Nonnerne, bispen og kongen (1185-1536) af Ole Torp Andersen.

I Århundreders Spor, Dronninglunds Historie, af Elmer Dalsgaard, 1973.

Side 22-24: Fra Hundslund til Dronninglund.

Side 22: ”det menes oprettet af biskop Odinkar den Yngre, der var biskop i Ribe på Knud den Stores tid. Han var søn af jarlen af Toke, der ejede en tredjedel af Vendsyssel på den tid”.

*Det er en gammel tradition, men der kendes ingen kilde. På et tidspunkt er historien måske lånt fra Adam af Bremen, som omtaler Odinkar, Toke og Winlandensis. Det kan have været en måde til, at understrege klosterets høje alder. Odinkar den Yngre døde 1043.*

Glimt af Østvendssysseis lokalhistorie, Elmer Dalsgaard, 1990.

Side 102-103: Benediktinernonnerne på Hundslund Kloster. Nævnt første gang 1264 og igen i 1268 hvor en adelig dame, fru Gro (Buderupholm), skænkede to ”rollinger”. Messe for kong Valdemar Atterdag samt dronning Margrethe.

Side 111: Peder Dyrskjøt har læst gamle afskrevne papirer hos Niels Jensen i Hellum Vestergård, en søn af Jens Mørch, tidligere kapellan hos en præst Mads ”Wårsinger” i Hundslund. Jens Mørch skulle



have afskrevet efter en gammel håndskrevet bog, der tidligere har tilhørt prior Marquar Juul, som ledede klosteret før reformationen. *Peder Dyrkjøt kan af denne vej have fået kendskab til ældre tider, eksempelvis historien om Trogut.*

Atlas over Danske Klostre, af H.N. Garner, 1968.

Side 31-53: Benedictiner ordenen.

Side 38: Hundslund Kloster.

Gyldendals bog om Danske Klostre. Af Jens Anker Jørgensen og Bente Thomsen, 2004.

Side 118-121: Benediktinerordenen.

Side 153-154: Hundslund Kloster.

## **6.6 Hundslund marked / Roldalsmarked**

Dette marked afholdtes i sin tid i Roldalen eller Markedsdalen, på den sydlige rand af Jyske Ås. Øst for Thorup, nordøst for Gl. Kirk og nordvest for Hundslund Kloster. Antageligt et tidligere klostermarked.

Hjallerup Markeds Historie, gennem fem århundreder, af Elmer Dalsgaard.

Side 12-18: Fra hellige kilder til kildemarked

Side 19-24: Roldalsmarkedet ved nonneklosteret.

Danske Helligkilder og Lægedomskilder, Sigfred Svanes, 1984.

Side 145: Kilde nr. 1220: Helligkilde i Markedsdalen/Roldal, Dronninglund Sogn.

Glimt af Østvendssysels lokalhistorie, Elmer Dalsgaard, 1990.

Side 120-122: Tapløse Kro i Markedsdalen. En gammel fæstegård i Markedsdalen. En mulig rest af og vidne om det tidligere marked.

## **6.7 Den forsvundne landsby og pesten (senmiddelalderen)**

Glimt 2 af Østvendssysels lokalhistorie, Elmer Dalsgaard, 1992.

Side 102-103: Den forsvundne landsby.

Refererer til den vendssyselske historiker P. gaardbo, 1870: "Efter sagnet har der i ældre tid ligget en by på den hedestrækning, hvor de to høje findes, hvilken by strakte sig fra Sudergården til Ringsted. Denne bys befolkning skulle være uddøet under den sorte pest. Spor i agerfurerne findes endnu på den nævnte hede".

Elmer Dalsgaard: "Byen, hvis navn skulle være Suderbyen, kan således have eksisteret, indtil den sorte pest i 1349 nåede Danmark".

"Kirken, byvængen, gadekæret og spor af plovfurer under lyngen er således forhold, der vidner om en gammel landsby, hvis eksistens dog fortsat vil være en gåde.

Et gammelt sagn fortæller for øvrigt, at hele Hundslund sogn var uddøet i pestens tid på to mennesker på nær, en ældre karl i sognets vestlige del og en ældre pige ved Asaa, og de to fandt hinanden, da de fra hver sin kant af sognet gik ud for at søge efter overlevende." "Dette er dog kun et vandresagn ....".

*Trafik og markeder i denne del af Vendsyssel kan have været medvirkende til at egnen har været særlig hårdt ramt, eller bevirket at folk er søgt væk fra steder og begivenheder med mange fremmed rejsende.*

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år. Af Dronninglund Kommune, 1995.

Side 59: Pest og tyskervælde.

## 7. Jerslev Herred

Stentinget og det mulige ”Vendsyssel” lå i Jerslev Herred, hvilket gør det værd at belyse netop dette herred.

### 7.1 Herredet på den sydlige rand af det høje centrale Vendsyssel

Geografisk lå herredet som det sydligste af de fire herreder, som udgør det høje centrale Vendsyssel.

Alle fire herreder strakte sig i middelalderen fra vest til øst, på tværs af hele landsdelen og på tværs af de to vejstræder op gennem Vendsyssel. Opdelingen gav samtidig herrederne de samme gode ressourcemæssige muligheder for at opfylde de forskellige herredsforpligtigelser. Princippet kendes fra vikingetidens engelske ”shires”, og herrederne i Danmark antages da også for været etableret sidst i vikingetiden.. Det høje Vendsyssel havde mod vest karakter af en slette-bygd, og mod øst karakter af en skov-bygd. Herrederne har haft god adgang til åerne og potentielle ledingshavne.

Kong Valdemars jordebog (1231):

Kong Valdemars Jordebog, ved Svend Aakjær. 2. bind kommentar, hæfte 2. Akademisk Forlag, København 1980.

Side 91: Jarlslef Herred. 16 Mark Sølv.

Resens Atlas, Aalborg Stift, Købstæder, herreder og Sogne. Sæby Museum 1982.

Side 71-72: Kort beskrivelse af Jerslev Herred, fra 1680'erne.

Side 73: Jerslev herred bestående af følgende sogne: Vrensted, Thise, Tolstrup, Stenum, Jerslev, Vester Brønderslev, Øster Brønderslev, Hallund, Hellevad, Ørum, Hellum og Hundslund.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas, Tomus V, 1. bind.

Side 286-295: Jerslev Herred. Sogne med gårde og bemærkninger.

Side 191-400: Det tredje kapitel. ”Om Aastrup-Børglum og Seiglstrup Amter eller Vendsyssel”.

*Voer Sogn, syd for Voer Å, listes hos Resen under Børglum Herred, men dette kan skyldes at sognet var blevet et anneksogn til Albæk Sogn i Børglum Herred. Voergård m.m. gods, kom sidst i middelalderen under Børglum bispestol, og blev udgangspunktet for et nyt stort godskompleks under bispestolen, øst i Børglum og Jerslev herreder.*

*Hos Pontoppidan ligger Voer Sogn og dele af Skæve Sogn under Jerslev Herred, i god overensstemmelse med vandskellet fra Voer Å.*

Jerslev Herred eksisterede frem til 1825, hvor det blev delt og underlagt Børglum Herred og det nyoprettede Dronninglund Herred.

#### Herredsbyen:

Herredsbyen Jerslev lå midt i herredet, ved det centrale vejstræde, der fulgte vandskellet nord-nordvest op gennem Vendsyssel. Fra Stentinget / ”Vendsyssel” benævnes vejen før Jerslev, gammel kongevej. Efter Jerslev fortsatte ruten videre mod Vrejlev (eller øst om Vrejlev), Hjørring og Horne/Hirtshals.

Jyske Samlinger, 1882-83, side 289- : Historiske og topografiske Efterretninger om Jerslev Sogn. Af Lavst Røjkjær.

Side 290: Sognets navn, der i 13' de århundrede skrives ”Jarlslef”, må udledes af Jarl og lef.

Side 292: Boelhøj på Jerslev Mark. *Måske en bålhøj, som har ligget ved vej og herredsby.*

## **7.2 Thise og Vrensted sogne, vest i Jerslev Herred**

Ved den midt-østlige port i forhold til det høje Vendsyssel, peger mange indikationer således på, at der i sen oldtid og tidlig middelalder har ligget centrale bygdefunktioner. Vender vi blikket mod den vestre ende af Jerslev Herred, til den vestre port, finder vi her tillige tegn på magt og kult i det samme tidsrum. Igen i nær tilknytning til vej-infrastruktur, og en orientering sydud.

### Thise Sogn (Vor Frue):

Ved den vestre port lå Thise (antageligt et Tyr-navn), netop hvor vandvejen Ryå fra Limfjorden når længst op i Vendsyssel. Det store bakkeparti og den enorme mose umiddelbart syd for, ligner et potentielt kultsted. Tæt derpå ligger Assenbæk (Assen-).

SKALK nr. 1 1998.

Side 15-27: Danske stednavne der muligvis kan relateres til gudenavne og helligdomme i hedensk tid. Af Harald Andersen.

Side 21: Kort over stednavne afledt af gudenavnet Tyr. *Thise/Tise i Vendsyssel mangler desværre på kortet.*

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 200 f.Kr. – 700 e.Kr., bind 2 (2. udgave)

Gyldendal og Politikken, 2002.

Side 348: Førkristne hellignavne og kultsteder.

I middelalderen er kirken og kilden i Thise viet til Vor Frue (Jomfru Maria). Kildemarkedet ved Thise levede videre til starten af 1900-tallet; sidste gang i 1915.

Danske Helligkilder og Lægedomskilder, Sigfred Svanes, 1984.

Side 147: Kilde nr. 1252 Vor Frue kilde, Thise Sogn

Den betydelige Gammel Hammelmose lå i middelalderen ved Assenbæk, syd for Thise. Saxe Pedersen (Galen) ejede Hammelmose i 1336.

Sejlads og pramfart fra Limfjorden og op til Hammelmose og Thise-området var dengang mulig. *Således godt beliggende ved både land- og vandvejen til Limfjorden.*

### Vrensted Sogn (Sct. Thøger):

Vestligst i Jerslev herred, ved den vestre hovedfærdselsåre til og fra det centrale Vendsyssel, lå Vrensted sogn med en Sct. Thøger Kirke (Vrensted Kirke). Sct. Thøger var kapellan hos kong Olav den Hellige.

*Både Sct. Thøger i Vrensted og Sct. Oluf i Hallund lå ved en ad de to gamle hovedfærdselsårer (hhv. vest og midt) gennem Jerslev Herred og Vendsyssel. Helgennavnene forekommer naturligt i relation til den gennemgående Norges-trafik og pilgrimsruter til Sct. Oluf i Norge.*

”Børglum, Tønsmark, Dragsmark” af Tore Nyberg. Artikel i Tverrfaglige Seminarer i Tønsberg, 1992.

Side 68-71: Et kritisk brev fra augustinerabbeden Vilhelm af Æbelholt til biskop Trugot af Børglum.

Han kritiserer forholdene og moralen i et Sct. Thøger kloster, og beder biskop Trugot bringe orden på forholdene i klosteret.

Side 70: Vrensted, syd for Børglum, nævnes som et muligt bosted for augustinerkannikkeme/premonstratenser-munkene, inden disse flytter til Børglum.

Sogne- og herredsgrænsen mod syd var klart afgrænset af Ingstrup Sø samt Kældergrøften.

I Vrensted Sogn ligger et næsten sløjfet voldsted fra middelalderen, kaldet Slottet. Ligger ved landevejen mellem Vrensted og Tise.

Danske voldsteder, Fra oldtid og middelalder. Hjørring Amt.  
Vilhelm La Cour og Hans Stiesdal, 1963.  
Side 167-174: ”Slottet”.

Voldsteder i Danmark, En vejviser, Jylland 1. Af Connie Jantzen og Rikke Agnete Olsen.  
Side 189: Slottet, Vrensted Sogn.

Vrensted Sogn, af C. Klitgaard. Historisk Samfund for Hjørring Amt. 1955.  
Side 150: Vrensted Kirke, viet til Sct. Thøger.

Side 18: 1340 skødede ridderen Ove Nielsen (vist Panter til Clausholm, syd for Randers) alt sit gods i Vrensted til Hundslund Kloster og fik i stedet Vester Aslund i Øster Hassing Sogn.

Side 20: 1465, på den tid lå i Assendrup en hovedgård som tilhørte Godske Andersen (Stenbrikke) til Kokkedal. Enken giftede sig igen, og bragte derved godset til Anders Nielsen (Banner) til Kokkedal.

### **7.3 Herredsnavnet Jerslev (”Jarlslef”, 1231)**

Kong Valdemars jordebog (1231): Jarlslef Herred. 16 Mark Sølv.

Stednavnet og herredsnavnet Jerslev kan være et ”jarle-lev” helt i stil med de kendte ”kongele”, kongeembedets jord i modsætning til kongeslægten arvejord. Følgende eksempler understøtter en sådan tolkning:

- Jerslev på Sjælland ligger umiddelbart nord for Tissø, og den nyfundne stormandsgård eller kongsgård med kultplads fra vikingetiden.
- Jerlev herred i Almindssyssel, sydvest for Vejle. Ligeledes et herred. (1248 Jarløf)
- Jels i Sønderjylland ligger ved hærvejen, nord for Vojens (et Odin-navn), vest for middelalderkøbstaden Haderslev. (Valdemars jordebog: Iarlsæ = Jarl Sø).
- Jerstal (jarlens stald eller staller) ligger tilsvarende ved hærvejen, blot syd for Vojens.
- Jelshøj (jarlens høj) syd for Viby (med kongsgård), Århus. Optimalt kontrolpunkt med udgik i alle retninger, over Århus Bugten samt egnen omkring.
- Bislev (bisper-lev) ligger umiddelbart øst for vikingebopladsen Sebbesund (en lokalitet med tidlig kristen indflydelse).

*Ovenstående eksempler viser klare relationer til kongemagten og dens infrastruktur. Tolkninger af denne type har været dømt ude, i de sidste 40-50 års kildekritiske historieskrivning, men de nyere arkæologiske fund giver efterhånden belæg for sådanne tolkninger.*

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 200 f.Kr. – 700 e.Kr., bind 4 (1. udgave)  
Gyldendal og Politiken, 2002.  
Side 348: .....

## **7.4 Kontrol over herred og hele det centrale Vendsyssel.**

Herredet udgjorde, som nævnt, den sydlige flanke af det høje Vendsyssel, og var dermed porten til og fra det centrale Vendsyssel. Det gælder både trafikken via det vestlige og det midt-østlige vejstræde.

*Området må derfor altid have været under kontrol af bygdens magtelite. Det være sig for et oprindeligt lokalt høvdingestyre, og videre frem til en lokal jarl underlagt kongemagten i den sene vikingetid eller tidlige middelalder.*

*Fra herredet var der mod øst adgang til søvejen langs Jyllands østkyst og videre over Kattegat via Læsø. En lokal jarl har kunnet bidrage kongemagten med kontrol af farvandet mellem Hals og Læsø.*

*Fra herredets vestlige ende har bygdens magtelite kunnet sende overskudsproduktion ad vandvejen Ryå til Limfjorden.*

KUML 2006, side 205-237: Danerne og det danske kongeriges opkomst.

Side 227: Figur 7 med skitse af tre hypotetiske faser som sydsandinaviske samfund har gennemløbet på vejen mod et kongerige. Stentinget nævnt i midterste fase.

Vrejlev-Hæstrup Sognes Ældre Historie. Af Poul Hvid, Per Lysdahl m.fl. 1983.

Side 19-20: Vendsyssel – Danerne og Danmark. Herunder en beskrivelse Jerslev Herred, diverse omtalte jarler, konger samt fjendtlige indfald i Vendsyssel i vikingetiden og den tidlige middelalder.

Side 40-41: Jerslev-navnet.

Side 141-142: Herredet, Jerslev Herred, Børglum Herred, Sysselet.

Side 97: Bavnehøj ved Høgsted i Vrejlev Sogn.

## **7.5 Snekelokaliteter og leding**

Ledingsskibe fra Jerslev Herred har kunnet ligge ved de fire åer: Gerå, Aså, Sørå og Voers Å. Ved sidstnævnte er en ”snekke-lokalitet” da også blevet fundet:

KUML 1997-98. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, 1998.

Side 197-225: Da kom en snekke. Havnepladser fra 1000- og 1100-tallet. Af Bente Holmberg og Jan Skamby Madsen.

Side 211: Danmarks kort med kendte snekke-navne, herunder tre tilknyttet Vendsyssel.

Side 218: Snekkodden i Voerså, syd for åen. Snekegre i Vedsted Sogn, vest for Ryå. Snekkedybet, måske navn på del af Limfjorden mellem Hals og Egense.

Side 213-214: Snekkenavnene er dannet i forbindelse med en aktivitet med skibe i vikingetid eller tidlig middelalder.

## **7.6 Kystborge ved Østkysten og Limfjorden**

Rugtvad ved østkysten:

Senere i 1300-tallet lå borgen Rugtvad Slot ligeledes ved Voer Å, i en sløjfe på åen, ca. 2km vest Voerså by og kysten. Således ved grænsen mellem Jerslev og Børglum Herreder.

Danske voldsteder, Fra oldtid og middelalder. Hjørring Amt.

Vilhelm La Cour og Hans Stiesdal, 1963.

Side 109-146: Rugtved. Den mest omfattende beskrivelse af voldanlægget og Rugtved, skrevet efter Vilhelm La Cour's udgravninger i 1959-62.

Side 144-146: De historiske kilder. Rugtved omtales første gang i 1377.

Voldsteder i Danmark, En vejviser, Jylland 1. Af Connie Jantzen og Rikke Agnete Olsen.

Side 54-58: Rugtved.

*Store Rugtved i len hos holstenerne, fra kronen. Kronen gav gods til Hundslund kloster i 1396...*

*I Østvendssyssel hører vi da også om gods tilhørende kronen, som blev givet til Hundlund Kloster. Hvilket vidner om kronens interesser og besiddelser østligt i Jerslev Herred.*

..... kronens gods i Østvendssyssel.

..... Limbec og Rugtved.

*En direkte og hurtig transit mellem Rugtved og borge ved Sundby-Aalborg, gennem det østlige Jerslev Herred, har givet været af strategisk betydning for kongemagten.*

Stigsborg og Vorbjerg kendes som middelalderlige borgsteder ved Sundby, sydligst i Vendsyssel og i sammenhæng med Aalborg. Borgene kendes kun som voldsteder, og er ellers ukendte.

## 8. Vendsyssel og bispedømmet nordenfjords

Bispedømmet "Ribe" (Nørrejylland) blev o.1060 delt i fire mindre bispedømmer. Bispedømmet mod nord kom da til at bestå af landskaberne nord for sundet og sejlruten gennem Limfjorden, dvs. landskaberne Vendsyssel, Thy og Mors.

### 8.1 Vendsyssel ifølge Adam af Bremen

Adam af Bremens krønike (ca. 1070), oversat og kommenteret af Allan A. Lund, Wormianum 2000. Her en liste med de steder, hvor Vendsyssel / Wendila nævnes i relation til bispedømmet og bisper.

Tredje bog, kap. 77:

"Ærkebiskoppen indviede adskillige til hedningemissionen . . . . . Han indsatte ni i Danien, nemlig Ratolf i Sleswich by, Odda i Ripa by, Christian i Arhus by, Heribert i Wibergh by, munken Magnus og Albric på øen Wendila."

Skolion 93: Magnus blev efterfulgt af Albric.

Fjerde bog, kap. 1:

"Men hvis man rejser den lige vej fra Sliaswig til Alaburg, er det en fem til syv dages rejse. Det var Kejser Ottos marchrute helt op til det sted i det yderste Wendila, hvor man når til det farvand, som den dag i dag kaldes Ottinsand efter kongens sejr. Judland er bredest ved Egdore. Derfra snævrer landet langsomt ind ligesom en tunge til den spids, som hedder Wendila, hvor Judland ender. Herfra er overfarten til Nordmannien kortest."

Skolion 102: Midt mellem Arhus og Wendila er Wiberg beliggende.

Fjerde bog, kap. 2:

"For da biskop Wal døde, delte man – med ærkebiskoppens tilladelse – hans stift i fire bispesæder. Ærkebiskoppen indsatte da Oddo i Ripa, Christian i Arhusan, Heribert i Wiberg og Magnus i Wendila.

Skolion 104: Øen Wendila er delt i tre og ligger der, hvor det østre hav løber ud i Oceanet.

Skolion 105: Den første biskop i Wendila var munken Magnus, den anden Albric.

Da sidstnævnte (af de jyske bisper = Magnus) led skibbrud på Albien på vej hjemad efter sin ordination, lod han ham erstatte af Albric. Nævnte fire biskopper modtog ved samme lejlighed Ripa stift som gave af kong Svein.

Fjerde bog, kap. 16:

"I denne havbugt er der mange øer, som alle hører ind under danerne, eller sweonerne, men også slaverne besidder nogle af dem. Den første af dem, Wendila, ligger ved indsejlingen til dette farvand. Den anden er Morse, den tredje Thud – i kort indbyrdes afstand."

Den tidligere og meget anvendte oversættelse, kan alternativt benyttes:

Adam af Bremen, De Hamborgsske Ærkebispers Historie, oversat af Carsten L. Henrichsen, København 1930.

### 8.2 Vendsyssel ifølge Ælnoth's krønike

Ælnoth's krønike (ca. 1120), oversat af Erling Albrechtsen, Odense Universitetsforlag 1984. Beretter om oprøret mod Knud den Hellige i 1086.

Side 60: Kongen drager til Vendsyssel. ”Efter at kongen i de sydlige egne hinsides (nord for) den strøm som hedder Lime, havde udført de sædvanlige kongelige hverv, drog han til det kystområde, som på dansk hedder Vendle, hvilket på dansk betyder ”det der vender sig”, og der besluttede at tage ophold på den kongsgård, som efter en fordums dronning på det sted, Burlina, men nu med ændret vokal hedder Børglum, og at hvile nogen tid der med den kongelige hird, og han bød samtidig kongsbryderne at tilrettelægge og forfølge retssagerne. Ophidsede ved hans komme flokkedes både ædelbårne og almue til deres rådsmøder og ildnede hinanden op ....”.

*Børglum omtales alene som kongsgård, og lå da også passende for den videre færd sydpå. Stedet bliver i Ælnoth's helgenbiografi af Knud den Hellige, udgangspunktet for kongens retræte og martyrium.*

Side 63: Han (kongen) forlod nu de nordligste egne og drog til vestlændingenes område, og efter han havde ladet sine trofaste og lydige delinger hirdmænd overføre til det sted, som fra gammel tid og til i dag kaldes Aggersborg, det er ”byen på ageren”, tog han selv med den ærværdige biskop Henrik, og ledsaget af et stort følge, ophold på biskoppens gård der i nærheden”.

*Biskop Henrik nævnes først i forbindelse med hans gård i Hanherred, øst for Aggersborg. Det vil sige efter, at kongen har forladt Vendsyssel, og nået vesterlændingenes område. Hanherred hører da også til Thy-syssel i Kong Valdermars Jordebog (1231). At Thy omtales som vesterlændingenes område stemmer overens med, at flåden til England blev samlet ved ”Vesterhavnsens kyster”. Det være sig ved Vestervig, Skibsted Fjord, Oddeund eller Aggersborg.*

*(Erling Albrechtsens bemærkning nr. 107 vedr. Ø. Hanherred som de sydvestligste dele af Vendsyssel, er desværre vildledende (senere forhold, og ikke overens med det oprindelige)).*

Vendsyssel Årbog 2009, side 43-50. Pontus Cornicus. Af Gordon Albøge.

*En sandsynliggørelse af Pontus Cornicus fra Ælnoth's krønike som værende identisk med Hornehav. Samtidig en diskret udelukkelse af Kragedam ved Børglum som en mulighed.*

### **8.3 De tidligste bisper relateret til stedsnavnet Vendsyssel.**

#### Magnus og Albric:

Adam af Bremen relaterer Magnus og Albric (ca. 1060) til Wendila, uden at nævne Børglum.

#### Henrich/Henrik:

Ælnoth omtaler ca. 1120, kongsgården Børglum, men nævner ikke biskop Henrich/Henrik (1086), som hørende til stedet. Han nævnes i stedet først i forbindelse med hans gård i Hanherred, i det daværende Thy-syssel.

#### Flonrenslisten:

Listen skrevet i Firenze i 1122, nævner for første gang ”Birgila” (Børglum), som bispesæde i en liste over alle stifter i de vestlige kirkeprovinser.

Nævnt i ”Børglum, Tønsmark, Dragsmark” af Tore Nyberg. Artikel i Tverrfaglige Seminarer i Tønsberg, 1992 (med videre kildehenvisning til: Nyberg 1991 og Gelting 1992).

#### Ketil (-1134):

Omtales både som ”Vendilensis” og som ”Vestervigcensis”. Dræbt i slaget ved Fodevig, pinsen 1134.

Roskildekrøniken, oversat og kommenteret af Michael H. Gelting. 2. udgave, 2002.



Side 28-31: Slaget ved Fodevig, hvor Kong Niels' søn Magnus, dræbes sammen med jarler og fem bisper, herunder bisp Ketil af Vestervig.

Sylvester/Sylvest/Self (1134-1140):

Ligeledes ifølge Roskildekroniken: "Self Vandalensium in loco Ketelli subrogatur", dvs. Sylvester af Vendsyssel, Ketils efterfølger.

Inden han dør omtales han som "Sylvester Burgalensis Episcopus", dvs. som biskop af Børglum.

Tyge (1145 – 1176/77):

Omtales som biskop af Børglum.

## **8.4 Bispens relation til naboherredet Børglum (1060–?)**

En sammenligning med Lisbjerg, Århus bispedømme:

SKALK nr. 3 1995, side 6-10 Lisbjerg Kirkens forgænger, M.A. Sørensen, J. Jeppesen og H.J. Madsen. Side 10 vedr. Lisbjerg Kirke i Lisbjerg Herred, nord for Århus:

"Et andet forhold, der kan inddrages i disse overvejelser, er, at Lisbjerg sogn og kirke i den sene middelalder tilhørte Århusbispen. Hvis dette ejerskab har strakt sig tilbage til den tidlige middelalder, kan vikingegården være en kongsgård, som ved Århus Stifts oprettelse omkring 1060 er blevet overdraget bispestolen. Noget sådant kendes fra Lund i Skåne; her modtog domkirken 1085 store godsbesiddelser ved gavebrev fra Knud den Hellige.

Historiekrivener Arild Huitfeldt beretter 1604 om forholdene ved Århus bispestol: "Den anden bisp var en, der hed Ulkild. Han sad år 1102. –Dengang blev Århus også flyttet fra Lisbjerg og til det sted, hvor det nu ligger". Ad arkæologisk vej er der for længst fastslået, at Århus var grundlagt allerede år 900 på nuværende sted, men derfor kan beretningen jo godt rumme en kerne af sandhed: Måske var det bisperesidensen, der i 1102 flyttede fra Lisbjerg til Århus. Hvis det forholder sig sådan, hvis der var selve Århusbispen, der ved 1000-årenes slutning residerede i Lisbjerg, forstår man, at der var både evner og midler til at opføre trækirken med dens åbenbart rige billedudsmykning."

*Er oplysningen korrekt, kan der være det fælles mønster, at bispen i både Århus og Vendsyssel har haft residens på eller rådighed over kongsgården i et naboherred, i tiden inden ærkesædet i Lund blev stiftet.*

*I Vendsyssel kan bispefunktionen i så fald have været tilknyttet bygde-centret "Vendsyssel" i Jerslev Herred, mens bispen samtidig havde rettigheder til kongsgård og herred i Børglum Herred. De centrale besiddelser har været forbeholdt kongen selv eller hans jarler. En hensigtsmæssig løsning kan derfor have været, at give bisperne et naboherred i len.*

En sammenligning med udenlandske forhold:

*Svend Estridsen kan, i lighed med den tyske kejser, have givet de nye bisper kongsgårde i len, og derigennem givet dem adgang til både indtægter og væbnet styrke. Svend besøgte kejseren i Merseburg i påsken 1053, et par måneder efter at paven havde givet ærkebispens i Hamburg-Bremen privilegierne til den nordiske kirkeprovins.*

*Et problem har været, at de danske bisper indtil oprettelsen af ærkebispesædet i Lund, refererede til ærkebispens i Hamborg-Bremen og dermed blev en del af den tyske kejsers interessesfære. En problemstilling som Niels Lund og mange andre har berørt. Ved at give kongsgårde i len, har kongen stadig haft hånd i hanke med bisperne. Problemet løses med oprettelsen af det danske ærkebispesæde i Lund, senest 1104.*

Den Danske Kirkes Historie, af Hal Kock og Bjørn Kornerup, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1950.

Side 294-295: ”I Tyskland hørte bispestolene til det rigs-umiddelbare kirkegods, det vil sige kirkegods, som ikke var undergivet en privat kirkeejers ret. Dette kirkegods tilhørte principielt kejseren, han havde den egentlige ejendomsret (dominium directum), medens biskopperne kun havde brugsretten (dominium utile). Denne opfattelse af retsforholdet havde meget vidtrækkende konsekvenser. For det første måtte bispestolene, da de ikke i sig selv kunne udgøre juridiske personer, have en foged, og fogedretten eller advokationen, som den også kaldtes, lå hos kejseren. Det var også ham, der overdrog den nye biskop embedet.”

Side 295: ”Grundtanken, der lå bag det hele, var den, at biskopperne simpelthen var rigets lensmænd. Derfor måtte de aflægge troskabsed og følge kejseren i ledning som andre lensmænd.”

Historisk årbog fra Roskilde amt 1994.

Side 3-12: Ville Knud den Store gøre Roskilde til ærkesæde? Af Niels Lund.

Side 8: ”C.A. Christensen har foreslået, at Roskildebispens umådelige godsrigdom skulle stamme fra, at Knud i 1019-20 havde overladt bispemænd kontrol over ledningen, så han selv var sikret mod ubehagelige overraskelser fra dansk side i England.”

Side 9: ”C.A. Christensens tanke er næppe holdbar.” (Ifølge Niels Lund).

Side 10: ”Der fandtes godt nok en model i Europa for den praksis, som C.A. Christensen tilskriver Knud. I Tyskland havde Ottonerne gjort biskopperne til verdslige fyrster i betydeligt omfang ved at overlade dem de kongelige rettigheder i deres stifter. Biskopperne havde store fordele som lensmænd frem for verdslige personer: Kongen havde ret til at udpege dem, og de fik ingen legitime arvinger, som kunne være vanskelige at komme uden om, så kongen havde frie hænder, hver gang lenet skulle bortgives på ny. Biskopperne kom derved til at spille en central rolle for Ottonernes hærøpbud.”

Side 11: Ifølge et engelsk diplom fra 1022: Først kommer jarlerne, der hver styrede et grevskab, som påfaldende ofte faldt sammen med et stift.

*I den tidligere middelalder optræder de danske biskopper i lighed med de tyske, side om side med andre stormænd, når disse og kongen drog i ledning. Den nyere danske historieskrivning er da også blevet mindre national, og mere åben over for en komparativ historieskrivning, på tværs af Nordvesteuropa. De to mulige eksempler på kongsgårde og herreder i len hos danske biskopper passer fint ind i billedet af, at administration og organisation blev kopieret på tværs af landene, og vel at mærke i samtiden.*

#### Lisbjerg Herred:

Kong Valdemars Jordebog, udgivet efter studier 1925-46 af Svend Aakjær, 2. bind kommentater.

Side 50: Lisbjerg Herred: ”Det synes altså som om Bispeskibemænd var det senere Vester Lisbjerg Herred, medens Kongeskibemænd var det senere Øster Lisbjerg Herred. Herredsbyen Lisbjerg lå altså i Bispens Skibemænd.”

*Bispen oppebar således adgang til ledingsstyrken i den vestre halvdel af Lisbjerg herred (1231), inklusiv herredsbyen Lisbjerg.*

Fra Stamme til Stat – 2. 1991.

Side 269-274 (271-274): Storgård og Kirke i Lisbjerg. Af Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen.

#### Børglum Herred:

Vendsyssel Årbog 2003. Sæby i middelalderen, af Nicolai Krarup.

Side 101: Da Christoffer II 1330 kom på tronen igen, fængslede han biskop Tyge og anklagede ham for højforræderi, som følge af Tyges støtte til Grev Gert og holstenerne. Af anlageskriftet fremgår bl.a., at biskop Tyge havde sat sig i besiddelse af lensmyndigheden over Børglum Herred som stiftets faste ejendom.

*Måske det ældgamle len fra kongemagten, som biskoppen har gjort til bispestolens faste ejendom, og som kongen på simpel vis ønsker inddraget igen, i forbindelse med stridighederne.*

*Bispedømmet (stiftet) fik i løbet af 1100-tallet navn efter kongsgård og herred.*

Roskilde-bispen og Ods Herred (s.50 i noter vedr. Valdemars Jordbog) .....

Kongen stadsfæstede Ribe-bispens rettigheder til det halve af Ribe. (Kværsæde, Niels Lund) .....

### **8.5 Bygde-funktioner relateret til "Vendsyssel" og "Vendelbo"**

Vendila stift, bispedømme ....

Vendelbo provsti ...

Vendelbo bygdeting ...

Vendelbo skibsreder ...

Vendelbo slægten...

## **Appendiks A: De ældste tider i nærområdet af Stentinget.**

### **A.1 Flinteredskaber og Uroksehorn (jægerstenalder):**

Da stenalderhavet stod højest ca. 5000 år f.kr, var den høje del af Vendsyssel en stor ø i havet, og bakkeøerne i syd lå som øer ude i havet. Se diverse geologiske kort i danske atlas og historiebøger.

Kortene viser, hvorledes der i skellet mellem Hallund og Ørum sogne har gået en vig eller et nor ind i landet fra vest, og videre vest ind i Hellevad sogn. Tangelbjerg og Lyngbjerg har lagt som halvøer ud i denne vig. Området må have været ganske ideelt for stenalderboplads.

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.

Side 39 – 42: Kort af Vendsyssel i ishavet samt i stenalderhavet. Jægerstenalder. Klokkerholm markeret på kort.

Vendsyssel Historiske Museum har et uroksehorn udstillet, som er fundet nord for Damsgaard, vest for Tangelbjerg.

Løse fund af flinteredskaber fra jægerstenalder til bondestenalder, kendes her som alle andre steder.

### **A.2 Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”:**

Det Kulturhistoriske Centralregister database over fortidsminder: <http://www.dkconline.dk/>  
En moderne præsentation af fund og seværdigheder fra fortiden.

Hellevad Sogn:	Sted nr. 100205
Hallund Sogn:	Sted nr. 100204
Hellum Sogn:	Sted nr. 100206
Ørum Sogn:	Sted nr. 100215
Dronninglund Sogn:	Sted nr. 100203 (inkl. Thorup og Hjallerup)

Søgning, topografisk: Indtast alene sted nr. og samtlige fortidsminder i sognet listes. Klik på emne. Klik på ”se kort”.

Søgning, geografisk: Klik ind på kort. Klik på ”i” for tilføjelse symboler. Klik på symbol for information.

Der er mulighed for at se tilhørende ”ortofoto” (luftfoto) samt historisk kort.

### **A.3 Gravhøje og langdysser (bondestenalder og bronzealder):**

Hjemmesiden ”Fund og Fortidsminder”: <http://www.dkconline.dk/>

Søgning, topografisk: For Sted nr. for sogn og Sb nr. for ønsket lokalitet. Her nogle udvalgte eksempler fra Hellevad Sogn:

Sb nr. 85:	Byrhøj, Stentinget, øst for landevej
Sb nr. 141-142:	Troldhøje, store tvillinge-høje nord for Stentinget, syd for Røgelhede Station
Sb nr. 33-43:	Kvindbjerg høje, øst for Stentinget
Sb nr. 107:	Løsthøj, Lemb syd for Klokkerholm

Dronninglund Kommune, Dengang – og de første 25 år, 1995.

Side 42 og 45 hhv. bondestenalder og bronzealder. Reference til Nationalmuseets kort over gravhøje.

Side 46: Foto af højene ved Røgelhede Station (umiddelbar nord for Stentinget).

Den Danske Atlas, Tomus V, bind 1, Erik Pontoppidan, København 1769.

Side 291: ”På Kiersgaards Mark er en stor Steendys kaldet Steen-Tinget”.

Midtvevdsyssel Avis 15.09.1993:

Guldgraverne i Hellevad. Ved Aksel Kristensen og Knud Kærsgaard.

Beretning om to personer, dræbt ved udgravning af gravhøj i Hellevad, 1874.

Vendsyssel Aarbøger 1923

Side 97-118: Studier over Vejenes Udvikling i Vendsyssel i Oldtiden, af Professor J.T. Lundbye.

Side 102-103: Høj-rækker og vejforløb gennem Hallund, Kølkegaard, Klokkerholm, Allerup, mod østkysten. Foto af hulvej ved Nordre Landvad, øst i Hellevad Sogn.

Side 103: ”Skulle man nu efter dette System af Hovedveje i Stenalderen og Bronzealderen udpege noget Sted som det naturlige Samlingssted for hele Vendsyssel, måtte det være omtrent hvor Vejen krydser Allerup Bakker eller Voer Aa, men her er ikke mindste Tegn til, at der har været nogen større Samlingssted.”

Side 110: ”... men naar Sysselinddelingen er foregaaet, og om Hjørring straks er bleven Tingsted, ved vi ikke og faar næppe nogensinde at vide. Det kan synes mærkeligt, at Hjørring, der ligger saa langt imod Nordvest, er blevet Syslets Midtpunkt; men tager man Hensyn til Frugbarhed af Jorden ....”

”En saadant ekcentrisk beliggende Tyngdepunkt ....”

Side 116: ”Tæt ved Hallund lige ved det urgamle Overgangssted laa som allerede nævnt Kjølkegaard, og lige ved Overgangsstedet over Assenbæk nedenfor Tise Bakke laa Hammelmose. I Vrensted Sogn tæt ved Vejen, der har ført over det lave Terrain mellem Ingstrup og Vrensted har ligget en Borg, hvis sløjfede Voldsted endnu kan paavises. Alle de nævnte Gaarde har været omgivne af Grave; selvfølgelig er det for de flestes vedkommende ikke muligt at sige, hvor langt de første Anlæg af Grave paa vedkommende Sted gaar tilbage, og om der, førend den nuværende Bygning blev rejst, har staaet en ældre befæstet Borg; men det er jo altid værd at lægge Mærke til, at saa mange af de gamle befæstede Gaarde netop findes langs Fortidens Hovedveje”.

Side 114-118: Tingsteder, markeder, klostre, borganlæg i relation til de formodede oldtidsveje.

*Samhørighed mellem veje og oldtidsbebyggelse (gravhøje) er en gammel tanke, som gennem tiderne har sat fantasien i gang. Man skal dog være varsom med konklusioner, da det vedrører en periode over flere tusinde år, hvor vandstand, trafikale muligheder og samfund har skiftet undervejs. Gravhøje ses langt ind i Jyske Ås og langt ud i de lavere marker og enge mod vest.*

*Fascinerende er det dog, at fundet af Stentinget, til fulde bekræfter T.H. Lundbys intuition vedrørende et samlingssted sydøstlig i Vendsyssel midte, tæt ved Allerup. Stentinget ligger midt imellem Allerup og så Hallund, som han tillige havde et skarpt øje til.*

#### **A.4 Ældre jernalder:**

*De våde enge og mosearealer mod vest var mere tilgængelige i den ældre jernalder. Fra Store Vildmose er der således fundet pløjspor fra ældre jernalder, før mosen bredte sig ud over fundstedet. I Kraghede er der fundet resterne af en vogn, som kan have med frugtbarhedskult at gøre.*

SKALK nr. 3 1991.

Side 16-17: Vognmagere. Af Per Ole Schovsbo. Herunder vogngraven i Kraghede.

*Gennem jernalderen voksede mosen, og kan gradvist have presset brugen af de lavere områder og presset trafik udenom / østom.*